

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра туризму та рекреації

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«Стратегія розвитку дитячого туризму на міжнародному ринку послуг»

Студента 2 курсу, 9 групи,
освітнього ступеня «магістр»
спеціальності 242 «Туризм»
спеціалізації «Міжнародний
туристичний бізнес»

_____

(підпис)

Трускала Олега
Дмитровича

Науковий керівник
доктор економічних наук, доцент

_____

(підпис)

Роскладка Наталія
Олександрівна

Гарант освітньої програми
доктор економічних наук, професор

_____

(підпис)

Ткаченко Тетяна
Іванівна

Київ 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ДИТЯЧОГО ТУРИЗМУ НА МІЖНАРОДНОМУ РИНКУ ПОСЛУГ	7
1.1. Дитячий туризм: сутність та класифікація за віком	7
1.2. Історичні засади виникнення та розвитку дитячого туризму на міжнародному ринку послуг	12
1.3. Стратегічні підходи до розвитку дитячого туризму на міжнародному ринку послуг	23
Висновки до розділу 1	33
РОЗДІЛ 2. ДІАГНОСТИКА СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ ДИТЯЧОГО ТУРИЗМУ НА МІЖНАРОДНОМУ РИНКУ ПОСЛУГ	36
2.1. Характеристика туристично–рекреаційного потенціалу України щодо розвитку дитячого туризму	36
2.2. Оцінка стану та рівня розвитку дитячого туризму в Україні	40
2.3. Аналіз привабливості та конкурентоспроможності туристичних дестинацій України на міжнародному ринку дитячого туризму	48
Висновки до розділу 2	63
РОЗДІЛ 3. ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ДИТЯЧОГО ТУРИЗМУ НА МІЖНАРОДНОМУ РИНКУ ПОСЛУГ	65
3.1. Напрями підвищення привабливості та конкурентоспроможності туристичних дестинацій України на міжнародному ринку дитячого туризму ..	65
3.2. Розроблення стратегії розвитку дитячого туризму на міжнародному ринку послуг	71
Висновки до розділу 3	75
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	80
ДОДАТКИ	89

ВСТУП

Актуальність теми. Існують деякі проблеми, які перешкоджають розвитку сучасного дитячого туризму. Необхідність вирішення проблеми щодо розвитку в дитячому спортивно–оздоровчому туризмі, нові економічні відносини зажадали змін у процесі діяльності основної матеріальної та організаційної бази масового туризму, науково–методичної бази для формування і розробки практичних рекомендацій з розвитку дитячого туризму в регіоні та в країні в цілому.

Розвиток молодіжного та дитячого туризму в Україні сьогодні особливо актуальний, оскільки саме цей вид туризму має патріотично – виховне значення, дає змогу в юному віці не тільки пізнати свою країну і весь світ, але й реалізувати конституційне право кожної дитини на відпочинок. Історія туризму в Україні вивчена недостатньо.

Предметом спеціального наукового дослідження вона стала нещодавно. В Україні як наука туризмознавство почало формуватися на початку 90–х років. За роки незалежності з'явилися перші наукові публікації з цієї проблематики, в яких дослідники прагнуть з'ясувати, коли в Україні з'явилося таке суспільне явище, як туризм, висвітлити актуальні проблеми історії розвитку туризму.

Детальний аналіз стану, проблем та перспектив розвитку молодіжного та дитячого туризму в нашій державі не проводився, тому інформація про цей вид туризму дається фрагментарно і тільки в загальному аспекті розвитку туризму в цілому. За останні роки не було прийнято жодного законодавчого документа, який би чітко визначив завдання і нові ідеї розвитку молодіжного та дитячого туризму в Україні.

Огляд останніх досліджень і публікацій за темою. Розвитку дитячого туризму присвячені наукові праці В.К. Федорченка, Т.А. Дворової, В. В. Худо, В. І. Цибуха, М. П. Мальської та ін. Саме ці автори вперше в Україні узагальнили та систематизували матеріал з окремих розділів історії дитячого туризму. Але проблеми розвитку розглядаються фрагментарно, у зв'язку з цим це питання потребує систематичного підходу до розробки теоретико–методичних та

практичних основ розвитку цього виду туризму.

Мета і завдання дослідження. розроблення теоретико–методичних та прикладних засад формування стратегії розвитку дитячого туризму на міжнародному ринку послуг.

Досягнення мети обумовило необхідність вирішення таких **завдань**:

- розкрити теоретичні засади функціонування підприємств сфери дитячого туризму;
- з'ясувати економічну природу та особливості інвестиційної діяльності підприємств сфери дитячого туризму;
- поглибити концептуальні засади фінансового забезпечення підприємств сфери дитячого туризму;
- проаналізувати сучасний стан діяльності підприємств сфери дитячого туризму і визначити їх внесок у розвиток економіки країни;
- виявити основні тенденції фінансового забезпечення інвестиційної діяльності вітчизняних підприємств сфери дитячого туризму;
- оцінити інвестиційний потенціал підприємств сфери дитячого туризму й запропонувати заходи щодо перетворення туризму на одну з провідних галузей економіки регіону;
- розробити практичні рекомендації щодо удосконалення фінансового забезпечення інвестиційної діяльності підприємств сфери дитячого туризму;
- розробити рекомендації щодо покращення фінансового забезпечення підприємств сфери дитячого туризму на основі державно–приватного партнерства (ДПП);
- запропонувати пропозиції щодо підвищення ролі державного фінансового стимулювання у реалізації інвестиційної діяльності підприємств сфери дитячого туризму в Україні.

Об'єктом дослідження: процесформування стратегії дитячого туризму на міжнародному ринку послуг.

Предметом дослідження: теоретичні, методичні та практичні аспекти формування стратегії дитячого туризму на міжнародному ринку послуг.

Методи дослідження. Методологічною основою ВКР є: методи наукової абстракції, логіко–діалектичний та історичний методи – у дослідженні еволюції підходів до трактування поняття «дитячий туризм», «сфера туризму» та її складові, змісту інвестиційної діяльності та фінансового забезпечення; методи аналізу і синтезу, статистичних порівнянь.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативні акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Міністерства інфраструктури України, Міністерства фінансів України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Державної казначейської служби України, Національного банку України, статистичні матеріали Державної служби статистики України, фінансова звітність підприємств сфери туризму Івано–Франківської області, наукові публікації вітчизняних та зарубіжних фахівців, аналітика міжнародних фінансових організацій та періодичні видання різних країн світу, електронні ресурси Інтернет, розрахунки автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у поглибленні теоретичних засад та розробці практичних рекомендацій щодо вдосконалення розвитку дитячого туризму.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні результати дослідження дають змогу системно підійти до розв’язання питання з підвищення ефективності та дієвості розвитку дитячого туризму.

Структура роботи. Дана робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків списку літератури та додатків. Загальний обсяг роботи – 96 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ДИТЯЧОГО ТУРИЗМУ НА МІЖНАРОДНОМУ РИНКУ ПОСЛУГ

1.1. Дитячий туризм: сутність та класифікація за віком

Класифікація у сфері туризму та вивчення певних сегментів ринку дає змогу краще розуміти потреби та бажання клієнтів і, відповідно, покращувати рівень сервісу. Серед багатьох прикладів розподілу туризму на різні види чи форми, залежно від категорій подорожуючих, їх мети, тривалості туру, об'єктів, що відвідуються, виду транспорту, тощо, особливу увагу заслуговує сегментування туристів залежно від їхнього віку. Адже від вікових характеристик повністю залежить вид рекреації, вибір маршруту, програми туру, потрібний рівень обслуговування та багато інших умов. Особливо це стосується наймолодших учасників подорожей – дітей та молоді.

На практиці, у нормативно–правових актах та науковій літературі немає спільно визначеної диференціації туристів та стандартної термінології, відповідно до віку подорожуючих. Проте всі українські та зарубіжні вчені виділяють дитячий та молодіжний туризм, як форми (види) туризму, залежно від віку учасників подорожі. Одностайного визначення цих дефініцій та окреслення вікових меж немає, тому нами було проаналізовано різні підходи до формулювання термінології дитячого і молодіжного туризму, встановлення вікових рубежів та запропоновано власні варіанти формулювання, що, на нашу думку, більш детально характеризували б ці поняття.

Оскільки питання туристичної класифікації є дуже актуальним в наш час, тому ним займалося багато науковців, а саме: С.П. Кузик, Ю.А. Грабовський, О.О. Бейдик, О.О. Любіцева, Г.П. Горбань, О.В. Скалій, В.К. Кіптенко, М. П. Крачило, Т.Г.Сокол, М.П. Кляп, Ф.Ф. Шандор. Дослідження у сфері дитячого і молодіжного туризму здійснювали О.В. Колотуха, В.В. Обозний, М. Ю. Костиця, О.О. Остапець, Г.В. Палаткіна, І.Н. Пілат, О.О. Колесник.

Дитячий і молодіжний туризм, як види (форми) туризму виділені у класифікаціях всіх науковців, Законі України «Про туризм» та у статутах Всесвітньої туристичної організації. Різниця у класифікаціях пов'язана із використанням різних підходів – соціально–економічного, демографічного, педагогічного, спортивного тощо. Найбільш широка диференціація у В. К. Кіптенка: виділені такі категорії туристів, як діти, що подорожують з батьками, молодь у віці від 15 до 24 років, відносно молоді туристи з 25 до 44 років, активні люди середнього віку (45–64 років) та пенсіонери (в середньому старші 64 років) [73].

Дещо схоже класифікують рекреантів М.П. Кляп та Ф.Ф. Шандор, виокремлюючи дітей (1–18 років), молодь (з 18 до 30–35 років), туристів середнього віку (від 35 по 55 років) та туристів «третього віку» (люди старші за 55 років) [77]. Крачило М.П. відрізняє дитячий, молодіжний та туризм дорослих людей (або туризм «третього віку») [81].

Хоча інші науковці до туристів «третього віку» відносять пенсіонерів та людей старше 60 років. Кузик С.П., відповідно до віку подорожуючих, виділяє такі форми туризму, як дитячий (особи шкільного віку); молодіжний (16–24 років), дорослий (інші вікові групи), туризм «третього віку», куди належать пенсіонери [59]. Враховуючи переважно спортивний аспект туризму, а відповідно і фізичне здоров'я туристів, Ю.А. Грабовським, О.В. Скалієм було виокремлено такі види туризму як дитячий, молодіжний, сімейний, для осіб похилого віку та інвалідів [65].

З соціально–економічної точки зору науковці виділили дитячий, молодіжний, сімейний, шкільний, студентський туризм, для людей «третього віку» та інвалідів [17, с. 102–103].

У цьому виді розподілу також враховувався рівень сервісу, на який претендують категорії туристів. Через це з молодіжного туризму окремо виділений студентський, як категорія з найменш примхливими та економними подорожуючими. Щодо нормативно–правових актів, то згідно Закону України «Про туризм», існують такі види туризму: дитячий, молодіжний, сімейний, для

осіб похилого віку, культурно–пізнавальний, лікувально–оздоровчий, спортивний, релігійний, екологічний (зелений), сільський, підводний, гірський, пригодницький, мисливський, автомобільний, самодіяльний, тощо[4, ст. 4].

Відповідно, можемо виділити види, що були виокремлені відповідно до віку туристів, це: дитячий, молодіжний, сімейний, для осіб похилого віку. У Законі не виділяється такої категорії туристів, як дорослі (середнього або «третього віку»), тут цей сегмент замінено на «сімейний туризм». Щодо вікових рамок, то, згідно інших Законів України, діти – особи до 18 років, молодь від 14 до 35, люди похилого віку – чоловіки у віці старше 60 років та жінки – старше 55 р. У міжнародному законодавстві форми туризму, в залежності від віку подорожуючих, затверджені у документі «Концепції, визначення та класифікації для статистики туризму» (Concepts, Definitions and Classifications for Tourism Statistics) у 1995 р. (стаття 4.3.3). Хоча виділені категорії назв не передбачають, ЮНВТО рекомендує поділяти туристів за віком на 5 груп: I від 0 до 14 років; II від 15 до 24 років; III від 25 до 44 років; IV від 45 до 64 років; V від 65 років та старше [20].

Дитячий і молодіжний туризм у кожній класифікації виділяються як окремі категорії, що характеризують різний вік, соціальний статус та умови подорожі туристів. Щодо дитячого туризму, то окрім географів його глибоко досліджують ще й педагоги. Тому часто можна зустріти такі синоніми дитячого туризму як «дитячий», «шкільний» та «педагогічний» туризм [13, 18].

Всі ці терміни мають спільну понятійно–термінологічну базу, вікові обмеження для дітей; на туризм у школі та поза нею покладені красназавчі, педагогічні, патріотично–виховні, пізнавальні та спортивні функції. Тому, на нашу думку, не варто поділяти дитячий туризм на шкільний, педагогічний, позакласний, тощо, а варто розглядати як єдине ціле. Сучасні вчені педагоги чи туризмознавці по–різному формулюють термін «дитячий туризм». У простому сенсі педагоги просто визначають дитячий туризм як живе пізнання навколишнього світу, рух, здоров'я та фізичний гарт [19].

Розгорнуте визначення з педагогічної точки зору подає О.О. Остапець:

«дитячий туризм – засіб гармонійного розвитку дітей (осіб, які не досягли вісімнадцятирічного віку), що реалізується у формі відпочинку та суспільно–корисної діяльності, характерними структурними компонентами якої є похід, подорож, екскурсія». Дитячий туризм, на думку автора, є ефективним засобом навчання, виховання, оздоровлення, знайомленням учнів з рідним краєм, їх соціальної адаптації, підтримання здорового способу життя [84].

I. М. Пілат під шкільним туризмом і краєзнавством розуміє туристсько–краєзнавчу діяльність учнів, що виходить за рамки навчальних програм і організується школою та позашкільними закладами з метою забезпечення педагогічного цілеспрямованого використання їх позаурочного часу[16].

Цю діяльність характеризують: соціально–оздоровча, пізнавально–виховна та спортивно–оздоровча спрямованість, широта міжособистісних та внутрішньо–колективних відносин, у які вступають учні; безпосередній зв'язок цих відносин із соціальним та географічним середовищем [13, с. 12].

Обидва автори підкреслюють важливість пізнавальної і виховної функції дитячого туризму та його педагогічну цінність. Згідного термінології відомого науковця галузі туризму В.А. Квартальнова, дитячий (шкільний) туризм – це туризм, який входить складовою частиною в навчальний та виховний процес в освітніх закладах, що діють за основними загальноосвітніми програмами, в установах додаткової освіти, в тому числі в позашкільних профільних туристських центрах і станціях дитячого туризму [71].

Цим твердженням описується здійснення туризму у навчальних закладах, а також підкреслюється, що дитячий туризм є невід'ємною частиною шкільного навчально–виховного процесу. М.П. Кляп, Ф.Ф. Шандор досліджуючи всі можливі види та форми туризму, формулюють поняття дитячого та шкільного туризму окремо, хоча їх суть майже однакова. Дитячий і шкільний туризм, на думку авторів, – вид туризму, спрямований на задоволення рекреаційних потреб дітей та учнів. М.П. Кляп, Ф.Ф. Шандор також розрізняють два підвиди шкільного туризму: мінімальний за обсягом (туризмом займаються в гуртках по бажанню) та обов'язковий для всіх класів у школі – класний туризм [45].

В Україні найглибшими дослідженнями дитячого та юнацького туризму є праці О.В. Колотухи (Додаток Б). На його думку, «дитячий туризм – це рекреаційна діяльність дітей та юнацтва, спрямована на задоволення оздоровчих, спортивних та пізнавальних потреб особистості поза місцем постійного проживання й навчання» [76, с. 17–18].

Варто зазначити, що О.В. Колотуха у визначенні вперше підкреслює, що подорожі обов'язково мають відбуватись не лише поза межами місця постійного проживання, але й навчання. Особливо це стосується студентів. Також науковець займається суттєвими дослідженнями спортивного дитячого туризму, у своєму визначенні він підкреслює спортивний аспект дитячого туризму, що теж заслуговує на увагу. Проаналізувавши наукові доробки вчених ми можемо запропонувати власне трактування дефініції «дитячий туризм»[76].

Дитячий туризм – це організовані рекреаційні заходи для осіб до 18 років поза межами їхнього постійного місця проживання та навчання, пов'язані із використанням позаурочного часу для оздоровчої, виховної, культурно–пізнавальної, краєзнавчої та спортивної діяльності. Запропоноване визначення не виходить за рамки загальноприйнятого поняття туризму, Закону України «Про туризм» та враховує дослідження вчених туризмознавців і педагогів. Також варто зазначити, що рекреаційна діяльність дітей повинна бути нероздільно пов'язана із туристично–краєзнавчою роботою, що виконує патріотично–виховні, пізнавальні та спортивно–туристичні функції. В наш час, особлива увага приділяється туристично–краєзнавчій роботі саме з метою патріотичного виховання дітей та молоді. У школярів і вчителів ставлення до туризму різне, але не створює суперечок. Для дітей туризм – один з видів активного відпочинку, можливість поспілкуватись та розважитись у новій обстановці, відкрити для себе щось нове. Для вчителів це засіб для краще зрозуміти своїх учнів, побачити у нових умовах і спробувати по–іншому вплинути на їх розвиток.

Отже, у всіх класифікаціях туристів, в залежності від їхнього віку, дитячий та молодіжний туризм виділяється як окрема категорія туристів. Це означає певну зацікавленість у вивченні цих видів туризму та їх суспільну та економічну

значимість. Є певні відмінності у трактуванні дитячого та молодіжного туризму та визначенні вікових меж різними науковцями, проте, в загальному, дуже різних розбіжностей немає. Це і дозволило нам запропонувати власні варіанти визначення дитячого та молодіжного туризму, не виходячи за рамки уже встановленої парадигми.

1.1.1.2. Історичні засади виникнення та розвитку дитячого туризму на міжнародному ринку послуг

Дитячий туризм являє собою засіб гармонійного розвитку дітей, який реалізується у формі відпочинку та суспільно–корисної діяльності, характерним структурним компонентом яких є організовані подорожі груп дітей у супроводі керівника і гідів–перекладача. Суб'єктом дитячого туризму вважається дитина–турист, якій згідно Конвенції ООН «Про права дитини» від 20.11.1989р. ще не виповнилося 18 років (крім випадків, коли за законом відповідної держави вона не досягла повноліття раніше) [1, с.3].

До 90–х років ХХ ст. організація дитячого туризму в Україні була на досить високому рівні – практично кожна дитина, навіть з малозабезпеченої родини, могла поїхати до піонерського, оздоровчого або туристичного табору. Дотації держави та підприємств були істотними: найчастіше путівки надавалися безкоштовно або за невелику плату. У зв'язку з політичними змінами в країні змінилася й структура дитячого відпочинку: школярі отримали можливість поїхати на відпочинок або на навчання за кордон, а міжнародні дитячі табори та центри створили реальну альтернативу традиційним піонерським таборам завдяки невисокій вартості путівок і привабливості для дітей, як щось нове та досить цікаве.

У дитячому туризмі на сьогодні можна виділити такі основні напрямки:

– відпочинок у спеціалізованих дитячих закладах оздоровлення та відпочинку (оздоровчі літні табори, санаторії і клініки) в Україні й за кордоном;

- відпочинок у літніх дитячих таборах, які пропонують насичені анімаційні програми (окремо виділяються тематичні табори: спортивні, кінноспортивні, археологічні, творчої або релігійної направленості і т.п.);
- відпочинок у дитячих центрах за кордоном, які пропонують мовну практику, знайомство з новою культурою та спілкування з однолітками з різних країн світу;
- культурно–пізнавальні (автобусні або комбіновані: потяг+автобус) тури по Україні за кордон;
- екскурсійні програми, які інтегровані в програми профільних шкіл або коледжів;
- канікулярні освітні тури за кордон (наприклад, літні мовні школи та центри за кордоном);
- спортивний туризм та активний відпочинок (піші та лижні походи, сплави на байдарках, велосипедні походи тощо);
- поїздки на фестивалі, концерти та змагання;
- тури з відвідуванням тематичних парків та парків розваг;
- сімейні тури та ін.

Попит та пропозиція в дитячому туризмі мають яскраво виражений сезонний характер. Літо вважають найпопулярнішим сезоном, коли попит та пропозиція однаково стабільні. Екскурсійні тури користуються найбільшим попитом під час шкільних канікул та травневих свят. Найбільш масовим видом дитячого туризму є відвідування дитячих спортивних центрів, центрів дитячого відпочинку, оздоровчих таборів та закладів санаторного типу, що спеціалізуються на профілактичному лікуванні. Середня тривалість дитячого відпочинку – 21–24 дні.

За кордон дітей відправляють, як правило, на строк від 15 до 30 днів. Що стосується попиту на дитячий туризм в Україні, то до початку 90–х рр. ХХ ст. найбільший попит мали міські шкільні табори з денним перебуванням, замські оздоровчі табори, табори праці та відпочинку, профільні, військово–спортивні,

спортивно–оздоровчі, табори санаторного типу тощо. Сьогодні більшість батьків обирають для своїх дітей закордонні культурно–пізнавальні, оздоровчі та освітні подорожі або екскурсії Україною, а також відпочинок у дитячих оздоровчих закладах Криму та Карпат, які пропонують ще й культурно–пізнавальну діяльність (екскурсії, гуртки, майстер–класи тощо).

Також деякі батьки вважають, що проведені дитячі канікули у бабусі та дідуся на природі, вдома або на дачі – це найкращий та найдешевший варіант для їхніх дітей. Основною проблемою розвитку дитячого туризму в Україні залишається висока ціна на масовий дитячий відпочинок – велика кількість екскурсійних та освітніх турів з виїздом за кордон не по кишені українським батькам. Більш доступним, звичайно, є відпочинок у закладах оздоровлення в Україні, екскурсії, подорожі країною, туристичні походи, які організовують школи та туристсько–краєзнавчі гуртки (зазвичай дітям пропонують різноманітні прогулянки парками, екскурсії до музеїв або визначних місць, відвідування театрів, планетаріїв, дельфінаріїв, цирків іт.д., також діти охоче беруть участь у фестивалях, концертах та різних змаганнях з виїздом до інших міст України).

Однак і тут виникають деякі перешкоди у формуванні більш–менш доступної ціни на послуги дитячого туризму, оскільки висока оплата за землекористування, енергоносії, комунально–побутові послуги, впливають на підвищення вартості путівок при недостатньому бюджетному фінансуванні оздоровлення та відпочинку дітей, обмежених фінансових можливостях батьків придбати путівки для своїх дітей.

Розробка та проведення екскурсій, подорожей, змагань для шкільної молоді повністю залежать від фінансування з боку батьків, оскільки профільного та системного фінансування з боку держави не відбувається. Тому дуже часто школи та позашкільні заклади зустрічаються з такою проблемою, як неповноцінне забезпечення своїх вихованців додатковою просвітницькою роботою, що негативно впливає на розвиток особистості. Ще одна проблема полягає в тому, що туристичні фірми пропонують цілий спектр пропозицій для клієнтів будь–якого достатку, при цьому стосовно дитячого відпочинку такої гнучкості немає.

Крім того, аналізуючи пропозицію на ринку дитячого туризму в Україні, можна дійти висновку, що туристичні послуги, які безпосередньо надаються дітям не є основним напрямом діяльності туристичних компаній. Більшість з них пропонують дитячі тури разом із іншими послугами туризму.

Сьогодні на туристичному ринку діють туристичні підприємства, що спеціалізуються на дитячому туризмі, але їх дуже мало, оскільки вважається, що даний напрямок туризму нерентабельний. Також негативно впливає на розвиток дитячого туризму недосконала законодавча база. Відсутня державна атестація в більшості туристичних та оздоровчих закладах (атестовано тільки 17% від загальної кількості закладів).

Останнім часом не забезпечуються соціальні стандарти та сертифікація послуг (в дитячих закладах України недосконалі нормативи проживання та харчування дітей, не здійснюється диференційований підхід до визначення норм харчування дітей, не переглянуті санітарні норми і правила в різних типах закладів). Досить часто не забезпечується чітка процедура порядку направлення дітей на оздоровлення та відпочинок (не дотримується вікова категорія, не враховується стан здоров'я, а база даних дітей, які потребують оздоровлення ведеться, неналежним чином).

Станом на 2011р. в Україні налічувалось 17703 дитячих оздоровчих закладів (з 193 тис. 686 місць). Найбільша їх кількість припадає на Херсонську (15740), Запорізьку (13 868) області, а найменша – на Рівненську (1885), Кіровоградську (2148), Тернопільську (2392) області [2, с.259–260].

Загальна кількість дітей шкільного віку, які відпочили та оздоровилися протягом літа 2011р. склала 1 млн. 784 тис. 781 осіб, що становить 42% від їх загальної кількості [2, с.261]. За підрахунками Держкомстату влітку 2011р. найбільше послуг з оздоровлення та відпочинку в різних дитячих закладах країни отримали діти з Хмельницької (65%), Одеської (56%), Сумської (55%) та Харківської (54%) областей, а найменше – діти шкільного віку з Житомирської (27%), Тернопільської (26%) та Запорізької (21%) областей [2, с.262].

Складно уявити дитячий відпочинок без таких закладів, як цирки, театри і

музеї для дітей, планетарії, дельфінарії та аквапарки, тематичні парки. Станом на початок 2012р. на території України діють 12 цирків державного значення (Національний цирк України (м. Київ), Дніпропетровський, Запорізький, Криворізький, Львівський, Одеський, Ялтинський, Сімферопольський, Севастопольський та Харківський державні цирки), які пропонують цікаві, захоплюючі та інформативні програми, орієнтовані саме на дитячу аудиторію. Існують також пересувні цирки–шапіто, які працюють без затвердженого графіку гастролей та пропонують глядачам не завжди продукт високої мистецької якості. Координує такі пересувні заклади Дирекція пересувних циркових колективів України при Міністерстві культури України [3].

За даними Міністерства культури України станом на 2011р. на території України функціонує 133 театри, з них 8 театрів юного глядача та 24 театри ляльок. Найбільша кількість театрів для дитячої аудиторії працює у м. Київ. Також дитячі вистави пропонують і інші театри України, наприклад, національні театри Києва, Харкова, Львова та Одеси [4].

В Україні кількість музеїв перевищує 5 тис. і більшість з них можна використати в дитячому туризмі. Сьогодні найбільшою популярністю серед дитячої аудиторії користуються тематичні музеї, оскільки саме вони пропонують низку анімаційних заходів, які цікавлять дітей, наприклад: «Музей хліба», «Музей пожежної справи», «Водний інформаційний центр», «Музей медицини», «Музей іграшок», «Музей автомобілів», «Музей циркового мистецтва» (м. Київ), «Музей Аптека», «Музей Львівської залізниці» (Львів), «Музей морських курйозів» (с. Штормове, Сакський р-н, АР Крим), «Морський музей», «Музей ляльок», «Музей дитинства» (м. Харків), «Музей космонавтики ім. С.Корольова» (м. Житомир), Музей «Писанка» (м. Коломия) та ін. [5].

На даний момент в Україні існує 15 планетаріїв [6]. Однак, в останні роки ці заклади втрачають свою популярність серед дитячої та юнацької аудиторії, що пов'язане з виникненням нових віртуальних планетаріїв, які дають можливість і вдома подивитися на зорі, та не їхати спеціально в обласний або районний центри. Серед новітніх закладів найцікавішими та найпопулярнішими для дитячої

аудиторії можна вважати дельфінарії, аквапарки та тематичні парки, відвідування яких часто включається в програми літніх таборів оздоровлення та відпочинку, шкільні просвітницькі програми, а також у програми сімейного відпочинку. Найперші дельфінарії почали відкривати на узбережжі Чорного моря, однак вже сьогодні такі об'єкти функціонують і у великих містах України (Київ, Харків) [7].

Особливої популярності серед дітей набули тематичні парки. На їх розвиток істотно вплинула Диснейвська концепція парку, яка поширилась у багатьох країнах світу – Франції, Японії, Німеччині, Іспанії. Сьогодні в кожному великому місті України можна знайти дитячі парки розваг та атракціонів, такі як: «Гідропарк», «Голосіївський парк ім. М.Рильського», парк «Перемоги», «Сирецький парк» – м. Київ, «Парк ім. М.Горького», «South-Park» – м. Харків, «Львівська дитяча залізниця», «Парк ім. Б.Хмельницького» – м. Львів, парк «Кованих фігур», парк «Містечко» – м. Донецьк, «Преображенський парк» – м. Одеса, «Дендропарк» – м. Кіровоград [9].

На території України функціонує 16 зоопарків, з яких 7 загальнодержавного значення, та 14 міні-зоопарків та зоокуточків, які є досить популярними серед юних відвідувачів [10].

Хоча, поки що в Україні не існує жодного тематичного парку, який би відповідав світовому рівню. В найближчому майбутньому планується створення першого тематичного парку на території АР Крим, а саме на території ялтинської «Галявини казок». Цей парк буде побудовано на зразок Диснейленду. Відповідно до проекту, будівництво українського Диснейленду, який включатиме атракціони для дітей і дорослих, канатну дорогу, гостинне подвір'я, кемпінг-готель, розгорнеться на площі 10 га.

Під час подорожей одним з найголовніших моментів є організація харчування дітей. Дитячі заклади відпочинку та оздоровлення можуть легко та самостійно вирішити це питання, оскільки в їх структурі зазвичай функціонує їдальня, що пропонує 5-ти разове харчування. Якщо говорити про харчування впродовж певних екскурсійних турів, туристичних прогулянок, походів, то тут можуть виникнути певні труднощі з пошуком відповідного за якістю закладу

харчування для дітей (основна вимога до таких підприємств – якісна, корисна та безпечна продукція).

Сьогодні з такою метою здебільшого використовують звичайні підприємства ресторанного господарства, які мають дитяче меню та надають якісні послуги. Однак для того, щоб інфраструктура дитячого туризму була більш повноцінною, необхідно створювати спеціалізовані дитячі заклади харчування. На даний момент цей сегмент ресторанного господарства лише починає розвиватися. Пріоритетним завданням для дитячих підприємств харчування є не лише нагодувати дитину якісно та смачно, але й зробити це захопливою пригодою для неї.

Сьогодні в Україні починають все частіше створювати дитячі кафе та сімейні ресторанчики. Зазвичай такі заклади розташовуються в районах новобудов, де переважна кількість мешканців – молоді сім'ї, однак також зустрічаються такі підприємства і в центральній частині міст, а також в торговельно–розважальних центрах. Дизайн дитячого закладу не вимагає особливих вишуканих і унікальних технологій. На відміну від звичайної точки громадського харчування, меню дитячого закладу має бути простим, зрозумілим і містити мінімум пропозицій з їх ілюстраціями. Дітям складно вибирати з великого списку, а у виборі вони більше орієнтуються на зовнішній вигляд страви, тому навіть звичайну страву бажано назвати і оформити оригінально. Позицій у меню має бути не більше п'яти в кожній категорії (закуси, перші страви), а залежно від пори року, можна вводити додаткове меню.

При формуванні меню слід враховувати також інтереси батьків, адже саме вони вирішують, яке кафе відвідати з дитиною. Крім стандартного персоналу підприємству ресторанного господарства (шеф–кухар, його помічники, адміністратор та офіціанти), необхідно поповнити штат співробітників аніматорами та нянями. В Україні дитячих закладів харчування поки що небагато. Зазвичай це звичайні ресторани, які пропонують дитяче меню та послуги дозвілля (анімаційні святкові програми, майстер класи, ігрові майданчики з погодинною оплатою) [11].

Найбільша кількість таких закладів знаходиться в обласних центрах. Завдяки співпраці уряду України з урядами інших країн з приводу оздоровлення дітей, які постраждали внаслідок аварії на ЧАЕС, за сприяння благодійних фондів розвинулися тісні зв'язки України з Кубою, Італією, Іспанією, Францією.

Основними формами некомерційних виїздів школярів за кордон є поїздки на різноманітні міжнародні конкурси, змагання, олімпіади, а також безвалютні обміни, які протягом тривалого часу були найпоширенішим варіантом міжнародного шкільного туризму в Україні. Основними формами співробітництва українських і закордонних шкіл є: обміни учнями на основі двосторонніх договорів, участь у міжнародних програмах, співпраця з міжнародними структурами (Британський клуб, Інститут Гете, Центр міжнародних обмінів у галузі освіти та науки, Фонд «Відродження» та ін.). Певна частина шкільних обмінів організовується на основі міжнародних програм та культурно–освітніх і екологічних проектів, які мають разовий характер («Моя земля земля моїх батьків», «Сто чудес України», «Сталий розвиток суспільства» та ін.) [12]. Основну частину безвалютних обмінів складають мовні практикуми.

В останні роки стабільно зростає попит на освітні тури, причому на більш якісні, дорогі та тривалі (від 4–х тижнів) програми, які реалізуються переважно під час літніх канікул. Літні курси є найпоширенішою формою вивчення іноземної мови для дітей та молоді в усьому світі, оскільки, крім мовних уроків у поєднанні з відпочинком, екскурсійними та спортивними програмами, вони дають унікальну можливість потрапити на навчання до найбільш престижних шкіл.

Класифікувати мовні курси можна наступним чином:

- залежно від інтенсивності та мети навчання: стандартні (передбачають 15–20 год. занять на тиждень), інтенсивні (до 30 год. на тиждень), орієнтовані на складання мовних тестів та екзаменів, на отримання сертифікатів для вступу до приватної школи;
- комбіновані курси: з додатково оплачуваними заняттями окремими видами спорту (яхтинг, серфінг, теніс, гольф, їзда верхи, футбол та ін.), з вивченням спеціальних дисциплін (історія, інформаційні технології, режисура,

театральне мистецтво, арт–дизайн тощо);

– табори multi–activities (навчання+спорт) та adventure camps. Найбільшим попитом користуються програми мовних центрів Великобританії, США, Канади, Франції, Німеччини, Швейцарії. Цікаві мовні програми для дітей пропонують школи Італії, Іспанії, Мальти [1, с.4].

Отже, сьогодні дитячий туризм – це розвинений вид туризму з потужним культурно–пізнавальним, природно–рекреаційним та матеріально–технічним потенціалом, головною метою якого є активний відпочинок, оздоровлення, розвиток інтелектуального та культурного потенціалу дитини, всебічний розвиток особистості (рис. 1.1).

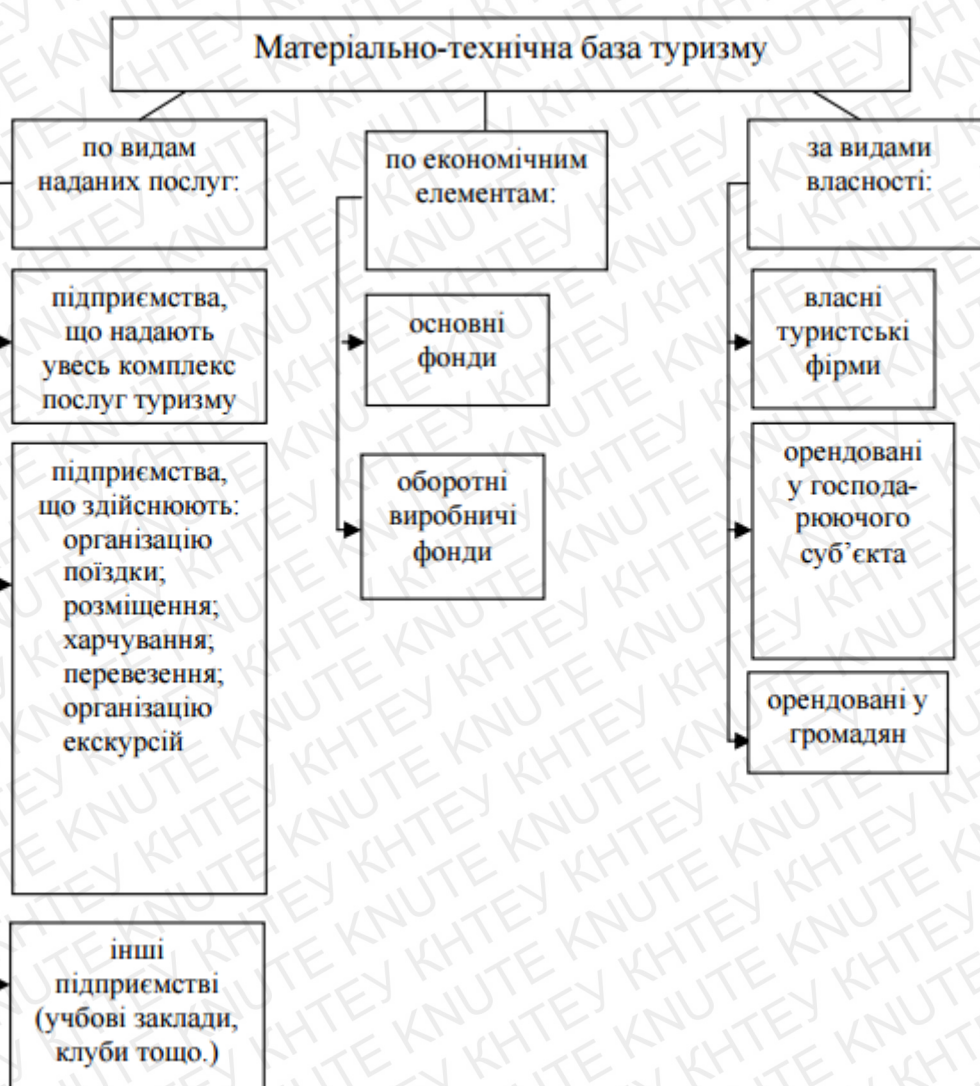

Рис. 1.1. Класифікація об'єктів матеріально–технічної бази дитячого туризму[31]

Основними закордонними напрямками на українському ринку дитячого туризму виступають такі країни: Росія, Литва, Латвія, Естонія, Польща, Чехія, Болгарія, Туреччина, Австрія, Німеччина, Угорщина, Італія, Франція, Іспанія, Мальта, Греція, Кіпр, Словаччина, Словенія, Велика Британія, Швеція, Норвегія, Фінляндія, Нідерланди, Бельгія, США, Канада, Австралія. По всіх європейським країнам пропонуються дитячі екскурсійні тури. Туреччина, Болгарія, Угорщина, Словаччина та Польща виступають найпопулярнішими центрами дитячого відпочинку та оздоровлення. США, Канада, Мальта – мають центри вивчення іноземних мов, які найчастіше обирають українські батьки для своїх дітей.

Туристичні компанії, які формують та реалізують дитячі програми – це туроператори та турагенції, які спеціалізуються: на декількох напрямках (країнах або видах туризму) та пропонують програми, розраховані на різні вікові категорії, в тому числі, і на дитячу аудиторію; виключно на дитячому туризмі в усіх його проявах.

У цілому туристська індустрія спирається на базу природних ресурсів. Така база повинна бути привабливою (атрактивною) для відпочиваючих, переважно володіти недоторканою природою. Природні території повинні бути відповідних розмірів для запобігання перенаповнення туристами, бути захищені від різних ризиків, таких як забруднення, отруєння рослинами, наявність небезпечних тварин, комах. Розвиток туризму повинний відбуватися в місцевостях, вільних від стихійних лих.

1.3. Стратегічні підходи до розвитку дитячого туризму на міжнародному ринку послуг

Виступаючи складовою туристської галузі країни, дитячий туризм в Україні насамперед покликаний вирішувати важливі соціальні завдання, пов'язані з вихованням, оздоровленням та освітою нового покоління засобами туристсько–краєзнавчої діяльності, а саме:

- отримання нових знань;
- фізичне оздоровлення та профілактика захворювань;
- орієнтація молодого покоління на здоровий спосіб життя, формування активної життєвої позиції;
- розвиток кращих моральних людських якостей та відносин;
- підготовка підлітків до служби у лавах армії, до навчання у вищих навчальних закладах військового типу;
- екологічне виховання, виховання свідомого ставлення до природи нашої країни [9].

Як відзначає М. Д. Зубалій, поняття дитячого туризму почали застосовувати лише на початку ХХІ століття у туристсько–краєзнавчій роботі, що було пов'язано з початком підготовки спеціалістів з туристської та краєзнавчої роботи у педагогічних інститутах та університетах України. Подальшого розвитку отримала туристська термінологія в «Правилах проведення туристських походів, експедицій та екскурсій з учнівською та студентською молоддю України», затверджених наказами Міністерства освіти України № 52 від 3 березня 1993 року та № 96 від 6 квітня 1999 року.

В текстах «Правил» вживаються терміни «туристська група», «туристський похід», «види туризму», «група туристів», «туристська подорож», «туристсько–екскурсійний заклад», «туристсько–краєзнавчий гурток», «туристсько–спортивна подорож», «туристсько–екскурсійна поїздка», «спортивні туристські походи», «туристсько–спортивна експедиція» та інше. Продовжено розвиток туристської термінології в останніх «Правилах», затверджених наказом Міністерства освіти України № 237 від 24 березня 2006 року [14].

В них вживаються такі терміни, як «техніка туризму», «туристський спортивний маршрут», «туристська подорож», «туристське багатоборство», «спортивний туристський похід», «спортивний туризм», «класифікація туристських спортивних маршрутів» та інше. З розвитком в Україні центрів туризму і краєзнавства та станцій юних туристів у 1998–2006 роках у системі позашкільної освіти стали популярними терміни «дитячий туризм», «станція

юних туристів», «туристсько–краєзнавча експедиція», «туристсько–краєзнавчий профіль» тощо.

В сучасному законі України «Про туризм» та Державній програмі розвитку туризму на 2002–2010 роки, схваленій Кабінетом Міністрів України 26 квітня 2002 року, взагалі майже немає визначень, пов'язаних з дитячо–юнацьким туризмом. Так, у Законі України «Про туризм» у ст. 1 визначено, що «туризм – тимчасовий виїзд людини з місця постійного проживання в оздоровчих, пізнавальних або професійно–ділових цілях без зайняття оплачуваною діяльністю; турист (мандрівник) – особа, яка здійснює подорож по Україні або в іншу країну з різною, не забороненою законом країни перебування, метою на термін від 24 годин до шести місяців, без здійснення будь–якої оплачуваної діяльності...». Законом визначено внутрішній і міжнародний туризм, а також види туризму: дитячий, молодіжний, сімейний, для осіб похилого віку, для інвалідів, культурно–пізнавальний, лікувально–оздоровчий, спортивний, підводний, гірський, пригодницький, мисливський, автомобільний, самодіяльний тощо [1].

У «Модельному законі про дитячий та юнацький туризм» надано таке визначення дитячого та юнацького туризму – це засіб гармонійного розвитку дітей (осіб, віком до 14 років), дівчат та юнаків (осіб, віком до 18 років), що реалізується у формі відпочинку та загальнокорисної діяльності, характерними структурними компонентами якого є похід, подорож (мандрівка), екскурсія.

Н. В. Романова вважає, що під дитячим туризмом слід розуміти тимчасові виїзди (подорожі) дітей і підлітків з метою відпочинку, навчання, участі в різних заходах, оздоровлення, що організовані спеціалізованими підприємствами, які забезпечують комплекс специфічних послуг. Л. В. Мальцева визначає дитячий туризм як туристичну діяльність школярів, що виходить за рамки навчальних програм та яка організовується школою або позашкільними туристичними установами з метою забезпечення доцільного використання їх позаурочного часу. Визначення поняттю «дитячий туризм» дає О. О. Остапець – «...це засіб гармонійного розвитку підлітків, який реалізується у формі відпочинку та

суспільно корисної діяльності» [38].

Це визначення вказує на те, що в дитячому туризмі повинні інтегруватися усі складові виховання, пізнання та оздоровлення. В. А. Квартальнов [71] дає трохи інше визначення поняттю «дитячий туризм» і тлумачить його як важливий спосіб передачі новому поколінню накопиченого людством життєвого досвіду і матеріально-культурної спадщини, формування ціннісних орієнтацій, морального оздоровлення та культурного розвитку нації.

Н. Д. Свірідова, Д. В. Чертовська вважають, що дитячий туризм – активний вид відпочинку, призначений для дітей, з метою розширення світогляду і збагачення духовного життя підлітків. Автори відзначають, що під дитячим туризмом розуміють теорію і практику різного роду походів, сходження на гори і подорожі з метою спортивного суперництва, активного відпочинку, освіти і виховання.

О. О. Колеснік [75] визначила, що згідно з класифікаційними ознаками дитячий туризм може бути за напрямком – внутрішнім та міжнародним; за метою діяльності – комерційним і некомерційним; за джерелами фінансування – за кошти туристів та за рахунок соц. фондів; за способом організації – організований та неорганізований; за віком – дитячий та молодіжний; за метою відпочинку – спортивний, пізнавальний, екскурсійний; за кількістю учасників подорожі – груповий; за способом пересування – пішохідний, гірський, автобусний, залізничний, велотуризм.

У дитячому туризмі школярі можуть подорожувати по-різному, використовуючи:

- екскурсії по цікавих місцях свого краю та в інші міста;

- Нескладні одно і дводенні походи (пізнавальні, навчальні, тренувальні);

- багатоденні походи та експедиції (спортивні, наукові, спелеологічні, археологічні) [13].

Головною формою дитячого туризму є мандрівка або похід. Історично склалося, що туристські мандрівки для виконання розрядів з видів туризму називалися походом. Тому в практиці і теорії дитячого туризму використовують

визначення спортивної мандрівки саме як походу. Без походу взагалі неможливо вести розмову про дитячий туризм. У цьому випадку це лише окремі форми туристсько-спортивної і туристсько-краєзнавчої діяльності, такі, наприклад, як змагання з окремих видів техніки туризму або екскурсії.

Так, у «Правилах» [14] поняття «походи» визначається як «подорож організованої групи учнівської та студентської молоді з використанням активних форм пересування за визначеним маршрутом, під час проходження якого можливе подолання природних перешкод: перевалів, порогів, печер тощо різних категорій та ступенів складності. Відомі тлумачні словники (за редакцією С. І. Ожегова та Т. Ф. Єфремової) визначають похід як «подорож, перехід, спільний рух групи осіб, організованого загону з якою—небудь певною метою».

В такому розумінні термін «похід» практично не відрізняється за змістом від терміна «подорож». При цьому серед різноманітних видів подорожей визначенням «похід» виділяється лише різновид «організованих» подорожей, в яких обов'язково бере участь «група осіб». Очевидно, що цілями подорожі організованих груп осіб повинні бути туристські цілі, а саме: рекреаційні, спортивні, ділові, ностальгічні тощо.

На нашу думку, термін «туристський похід» визначається як коротка за тривалістю подорож (у більшості випадків від 2-х до 30-ти днів) з активними способами пересування (пішки, на лижах, на велосипеді, на гребних судах) по всьому маршруту з рекреаційними і спортивними цілями. Таким чином, похід – це всього лише окремих різновид туристських подорожей. Для визначення головних та допоміжних форм дитячого туризму необхідно вибрати критерії цих форм.

У спортивному дитячому туризмі за визначенням мети її діяльності головним є досягнення туристами високих спортивних результатів та виконання спортивних розрядів. За цими критеріями головними формами є спортивні туристські походи і змагання з техніки спортивного туризму. Спортивний похід – це подорож з використанням активних способів пересування туристів, з подоланням природних перешкод, за визначеним маршрутом, у визначений термін, на технічних засобах чи без них; зі спортивною або інтегрованою метою,

які проводяться силами і засобами самих учасників або спеціалізованими організаціями з видів туризму, що входять у Перелік класифікованих спортивних маршрутів України.

Підсумком спортивного походу є отримання учасниками розряду з видів спортивного туризму. Так, Постановою виконкому Федерації спортивного туризму України від 25.03.2012 р. було затверджено Положення про значок «Юний турист України». У «Положенні» зазначається, що значок «Юний турист України» запроваджується з метою популяризації та пропаганди спортивного туризму, сприяння поширенню здорового способу життя, формування патріотизму, любові до своєї Батьківщини, рідної землі, а також заохочення юних туристів до оволодіння туристськими вміннями та знаннями.

Значком «Юний турист України» нагороджуються юні туристи віком від 8 до 16 років, які виконали такі вимоги: – протягом одного року взяли участь не менше ніж у трьох походах, з яких один – не менше ніж дводенний з ночівлею в польових умовах, загальною протяжністю не менше 45 км пішки, на лижах чи на плавзасобах або 75 км на велосипеді. При виконанні нормативу на лижах організація ночівлі в польових умовах не вимагається; – оволоділи первинними туристськими знаннями та вміннями (вміти орієнтуватися на місцевості за місцевими орієнтирами, за картою, користуватися компасом, рухатися за азимутом, долати природні перешкоди, характерні для не категорійних походів в обраному виді туризму; вміти визначати необхідне спорядження для участі в одно–триденному поході залежно від його тривалості, сезону, засобу пересування; вміти самостійно обрати місце для привалу, бівуаку, розпалювати вогнище, готувати їжу в похідних умовах; знати правила поведінки в поході та вміти надавати першу долікарняну допомогу постраждалому). До туристичних подорожей з учнівською і студентською молоддю належать спортивні туристські походи, експедиції і екскурсії.

Походи поділяються на: – походи вихідного дня (одnodенні, до 20 км); – ступеневі походи (I ступеня, II ступеня, III ступеня складності); – категорійні походи (I категорія, II категорія, III категорія, IV категорія, V категорія, VI

категорія складності і дослідницька експедиція). Походи залежно від території, по якій вони проводяться, поділяються на місцеві і дальні. До місцевих належать походи, що проводяться в межах області, в якій проживають учасники подорожі. Усі інші походи та експедиції відносяться до дальніх [14].

Щоб взяти участь у туристському спортивному поході різних категорій складності, учні повинні досягти певного віку. Крім цього правилами передбачено різні вікові категорії з видів туризму. Учнівські групи, які підібрані з учнів молодших за 18 років, мають право брати участь у спортивних походах не вище III категорії складності. В останнє десятиріччя в спортивному туризмі стали популярними туристські спортивні змагання. Виникли вони як активні форми підготовки туристів до майбутніх походів. На початку 90-х років минулого століття, у зв'язку з розпадом системи профспілкового, самодіяльного туризму в Україні, можливість участі туристів у спортивних туристських походах різко зменшилася [19].

Протягом декількох років в Україні не було проведено походів вищої категорії складності, тому частина туристів почала активно брати участь у змаганнях з техніки туризму. Для виконання вищих розрядів з техніки спортивного туризму не потрібні умови, які необхідні для виконання розрядів на чемпіонатах зі спортивних походів. Стати майстром спорту з техніки спортивного туризму можливо набагато швидше, ніж зі спортивних походів.

Зараз туристські спортивні змагання проводяться з двох видів:

- 1) змагання з техніки спортивного туризму – проходження визначеної дистанції за видами туризму з подоланням природних чи штучних перешкод та виконанням спеціальних туристських завдань. Метою проведення цих змагань є підвищення технічної та тактичної майстерності учасників, забезпечення безпеки майбутніх спортивних туристських походів, виявлення найсильніших команд та учасників, виконання спортивних розрядів;

- 2) змагання туристських спортивних походів полягають у командному проходженні туристського маршруту визначеної довжини з подоланням природних перешкод (перевалів, порогів тощо) різної категорії складності за

нормативний час.

Метою участі в змаганнях є перемога та виконання спортивних розрядів. Формою організації є чемпіонати. Теоретичний аналіз нормативних документів дає змогу запропонувати визначення деяких дефініцій дитячого туризму, таких як «туристичний маршрут», «технічний маршрут», «маркований маршрут». Згідно з чинною в Україні нормативною документацією «туристичний маршрут» визначається як попередньо намічений шлях туристичної подорожі (екскурсії, походу), що характеризується визначеним напрямком пересування туристів через географічні пункти.

Отже, вивчення літературних джерел та наукових праць, державних рішень та наказів щодо розвитку туризму в Україні засвідчує, що в них застосовувалися найрізноманітніші терміни і поняття з туризму. У дитячому туризмі застосовують як загальноприйняті терміни, так і ті, що є специфічними для цього різновиду туризму. Сучасні умови потребують проведення подальших наукових досліджень та підготовки навчально–методичних посібників та словників з дитячого туризму для вищих та середніх загальноосвітніх навчальних закладів, позашкільної освіти.

Традиційно в туризмі виділяють три економічні функції: виробнича, забезпечення зайнятості і створення прибутку. Стратегічне управління – це реалізація концепції, в якій поєднуються цільовий та інтегральний підходи до діяльності організації, що дає можливість встановлювати цілі розвитку, порівнювати їх з наявними можливостями (потенціалом) організації та приводити їх у відповідність шляхом розробки та реалізації системи стратегій («стратегічного набору»). Концепція стратегічного управління лежить в основі стратегічного мислення і знаходить вираз у характерних рисах її застосування.

Якщо ми хочемо, щоб національний туризм розвивався стійко, нам необхідно розробити та впровадити відповідну стратегію. Принципова ланка цієї стратегії – схема комплексної територіальної організації відпочинку і туризму регіону.

Стратегія розвитку туризму передбачає наступні перманентні операції:

– оцінку існуючого туристичного ринку, визначення найбільш

перспективних його сегментів і прогноз туристично–рекреаційних потоків;

– розробку пропозицій з організаційної і функціональної структури головних (першочергових) туристичних зон і об’єктів, їх реконструкції, поліпшенню соціальної інфраструктури та доступу до них;

– визначення джерел інвестування і кола осіб (організацій), зацікавлених і сприяючих розвитку туристичної діяльності в регіоні і країні.

Можна виділити початкові проблеми, без вирішення яких стратегія приречена. Вони обумовлені відсутністю у нас багатьох базисних компонентів ефективної системи туризму, а саме:

– індустрії туризму як самостійній галузі народного господарства;

– єдиної методики аналізу ринку і повноцінної статистичної звітності про потоки туристів в країні та регіонах, що ускладнює їх оцінку і прогнозування;

– відповідних міжнародним стандартам комфорту помешкань для іноземних туристів при невідповідно високих цінах на нього;

– державних і приватних інвестицій в сферу туризму і як наслідок цього подальшій зацікавленості вітчизняних і зарубіжних інвесторів;

– єдиної системи наукового і рекламно–інформаційного забезпечення туристичного продукту на внутрішньому і зовнішньому ринках (рис.1.2).

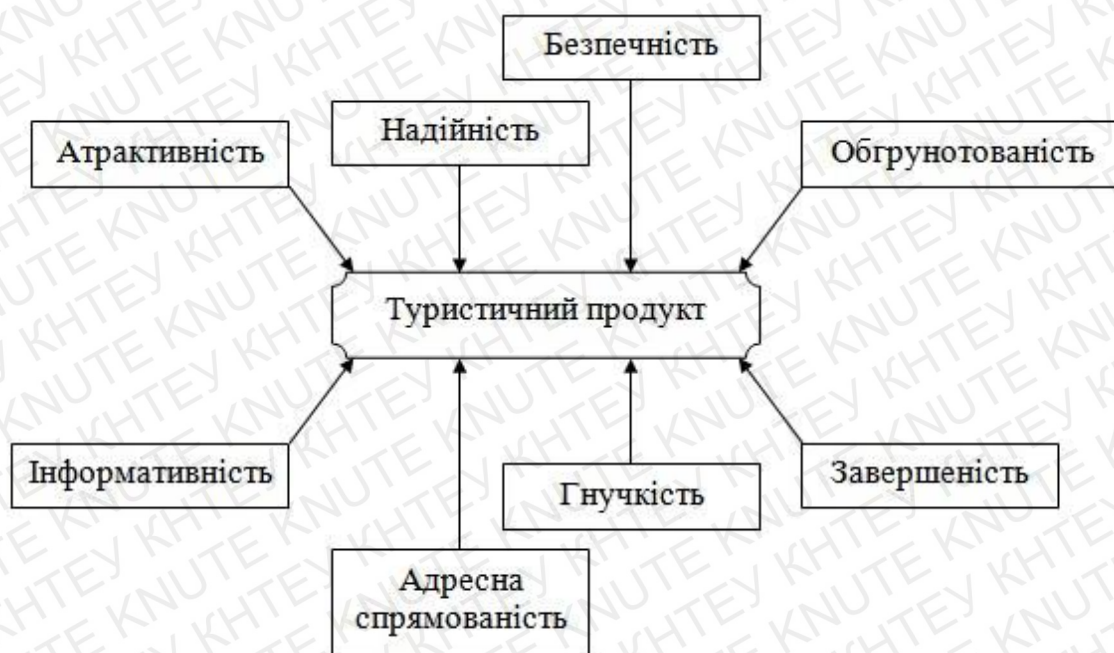

Рис. 1.2. Особливості складання туристичного продукту [29]

І це все при зростанні конкуренції на туристичних ринках суміжних країн СНД, Балтії і Європи.

Аудит туристичного потенціалу регіону: географічне розташування, рельєф, гідросфера та водні ресурси, клімат та кліматичні ресурси, ґрунтовий покрив та земельні ресурси, рослинний покрив та рослинні ресурси, лісові ресурси, тваринний світ та його ресурси, природно–заповідні території та об'єкти, екологічна мережа.

Антропогенний вплив на природне середовище регіону: мережа розселення, демографічна характеристика, ринок праці, інженерно–транспортна та соціальна інфраструктура (транспорт, зв'язок та телекомунікаційні системи), комунальне господарство (водопостачання, водовідведення, теплові мережі, газопостачання, електропостачання, благоустрій територій), розвиток соціальної та ринкової інфраструктури (заклади торгівлі, заклади ресторанного господарства, фінансово–кредитна інфраструктура), охорона здоров'я, культура та мистецтво (етнокультура регіону, інфраструктура культурних закладів, пам'ятки культури і архітектури).

Ідентифікація основних туристичних продуктів регіону:

1 група пріоритетних видів туризму (гірський (гірськолижний) туризм, піший туризм, лікувально–оздоровчий туризм, сільський зелений туризм, культурно–пізнавальний та екскурсійний туризм, екологічний туризм);

2 група (діловий туризм, дитячий туризм, молодіжний туризм, спортивний туризм, водний туризм);

3 група (релігійний туризм, пригодницький туризм, туризм осіб з особливими потребами).

Туристична політика регіону: аналіз нормативно–правової бази в Україні та регіоні; державне та муніципальне управління в галузі туризму; аналіз регуляторної діяльності в галузі туризму регіональної обласної ради та адміністрації; основні учасники туристичного ринку регіону, залучені до розвитку туризму: управління туризму головного управління туризму і культури облдержадміністрації, громадські організації, бізнес–асоціації; фінансування

розвитку туризму в регіоні з обласного бюджету та бюджетів районів, міст обласного підпорядкування; участь у європейських проектах; підготовка кадрів для туристичної галузі.

Концепція розвитку та маркетингу туризму в регіоні:

- бачення, місія, мета та стратегічні цілі;
- SWOT–аналіз розвитку регіону як туристичного;
- стратегічне бачення регіону як туристичного;
- стратегічна місія, мета, стратегічні цілі;
- створення цікавої та унікальної туристичної пропозиції на основі туристичного потенціалу регіону;
- забезпечення галузі висококваліфікованими кадрами для обслуговування туристів;
- управління розвитком туризму в регіоні;
- забезпечення збалансованого розвитку регіону та управління туристичним середовищем;
- формування інституційного оточення та налагодження міжсекторного партнерства;
- стратегія маркетингу та просування регіону на внутрішньому та міжнародному туристичних ринках;
- фінансове забезпечення Стратегії розвитку та маркетингу туризму в регіоні;
- моніторинг та контроль за виконанням Стратегії розвитку та маркетингу туризму в регіоні.

Висновки до розділу 1

Результати проведеного дослідження теоретичних основ розвитку дитячого туризму на міжнародному ринку послуг дали змогу сформулювати такі висновки:

1. Масштабність і важливість дитячого туризму свідчать про

приналежність туризму до стратегічних галузей економіки країни, що вимагає безпосереднього державного регулювання, з метою забезпечення пропорційності розвитку територіальних та галузевих господарських комплексів, обґрунтування політики зайнятості, забезпечення зростання бюджетних доходів і управління станом платіжного балансу.

2. Багаточисельні зв'язки дитячого туризму з іншими галузями економіки породжують зовнішні економічні, екологічні і соціально-культурні ефекти, поширення яких часто знаходиться поза сферою контролю суб'єктів туристичної діяльності. Державне регулювання розвитку туризму має бути спрямоване на мінімізацію негативних і збільшення позитивних наслідків зовнішніх дій.

3. Найважливішими напрямками заходів, реалізація яких необхідна для успішного впровадження стратегічних планів стійкого розвитку дитячого туризму на регіональному рівні є:

- реконструкція готельного господарства та впровадження альтернативних форм розміщення туристів (приватних готелів-пансіонів, відновлення нерентабельних рекреаційних установ, оренда житла тощо);
- розширення (модернізація) сфери туристичних послуг;
- стандартизація і сертифікація туристичного продукту і туристичних послуг;
- реорганізація системи обліку і контролю ринку, визначення найбільш перспективної і прибуткової категорії туристів і пріоритетних для розвитку видів туризму;
- організація рекламної кампанії з популяризації туризму та його об'єктів в регіоні і за його межами (вітчизняний і міжнародний ринок), можливість проведення регіональних і участь в національних туристичних ярмарках та виставках;
- визначення сільськогосподарських і фермерських господарств (особливо конферм, звіроферм та експериментальних господарств), на базі яких можливий розвиток сільського туризму;

- забезпечення підготовки кадрів для туристичної галузі в регіоні;
- розробка проектної і науково–дослідної документації з розвитку, реставрації, реконструкції, модернізації об’єктів і територій туризму, реабілітація раніше популярних, але втрачених та занедбаних туристичних маршрутів і розробка нових.

РОЗДІЛ 2

ДІАГНОСТИКА СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ ДИТЯЧОГО ТУРИЗМУ НА МІЖНАРОДНОМУ РИНКУ ПОСЛУГ

2.1. Характеристика туристично–рекреаційного потенціалу України щодо розвитку дитячого туризму

За своїм туристично–рекреаційним потенціалом Україна має всі можливості стати туристичною державою світового рівня. Розширення міжнародних зв'язків відкриває нові шляхи для просування національного туристичного продукту на світовому ринку, залучення до світового інформаційного простору, передового досвіду організації туристичної діяльності. Геостратегічна роль України як з'єднувальної ланки між Північчю і Півднем Європи, між Європою і країнами Кавказу очевидна. Демократичний вибір і послідовність у проведенні реформ, активний розвитку дво– та багатостороннього співробітництва як з усіма європейськими державами, так і з провідними інституційними структурами та економічними об'єктами.

В умовах динамічного розвитку суспільства, використання новітніх технологій скорочуються фізичні та збільшуються розумові та нервово–психічні витрати дітей та підлітків. При такому стані речей дитячий туризм повинен стати профілактичною системою, яка має забезпечити Україні здоров'я її юних громадян.

Дитячий туризм – це насамперед здоров'я, фізичне вдосконалення, рухова активність, захоплюючий вид відпочинку, а також живе пізнання навколишнього світу. «Педагогический энциклопедический словарь» розглядає його як засіб розширення і поглиблення знань школярів із географії, природознавства, історії та інших наук; як чинник зміцнення здоров'я і фізичного розвитку дітей, формування в них патріотизму, почуття дружби й товариськості [5].

Дитячо–юнацький туризм як специфічна система являє собою складне утворення. Як ціле вона постає перш за все у відносинах з оточуючим

середовищем: політичним, економічним, соціальним та екологічним. Зовнішній світ активно впливає на туристсько–краєзнавчу діяльність, в одних випадках відкриваючи перед нею широкі можливості, в інших – загрожуючи новими небезпеками. Виступаючи складовою туристської галузі країни, дитячо–юнацький туризм в Україні в першу чергу покликаний вирішувати важливі соціальні завдання, пов'язані з вихованням, оздоровленням та освітою підростаючого покоління засобами туристсько–краєзнавчої діяльності, а саме: – отримання нових знань; – фізичне оздоровлення та профілактика захворювань; – орієнтація підростаючого покоління на здоровий спосіб життя, формування активної життєвої позиції; – розвиток кращих моральних людських якостей та відносин; – підготовка підлітків до служби у лавах армії, до навчання у вищих навчальних закладах військового типу; – екологічне виховання, виховання свідомого ставлення до природи нашої країни.

До основних суспільних функцій дитячого туризму можна віднести: рекреаційну, або оздоровчу, результатом якої є підвищення ефективності навчально–виховного процесу дітей; соціокультурну – туризм допомагає повноцінно використати вільний час дитини, розширити її кругозір, поєднати активний відпочинок з пізнанням світу; виховну – моральне виховання (формування поваги дитини до своїх однолітків, інших людей, довкілля), естетичне (привиття дитині любові до культури свого народу та поваги до мистецтва інших народів) і фізичне виховання (орієнтація підростаючого покоління на здоровий спосіб життя, формування активної життєвої позиції) (Додаток Б) [6].

Відповідно до Закону України «Про туризм» [1] організаційними формами туризму, у тому числі і дитячого, є міжнародний і внутрішній туризм. До міжнародного туризму належать: в'їзний та виїзний туризм. Говорячи про дитячий туризм, слід відмітити, що дана форма туризму здійснюється за допомогою організації міжнародних обмінів на безвалютній основі, освітніх, ділових та заохочувальних виїздів для талановитих дітей – переможців різних конкурсів, олімпіад і т. ін., пізнавальних й рекреаційних турів на комерційній

основі[6].

При характеристиці туристично–рекреаційного потенціалу України важливо також враховувати кількість літніх дитячих закладів (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Кількість дитячих закладів оздоровлення та відпочинку, які працювали влітку за регіонами України за 2010–2018 рр., од. [84]

Регіони	2010р.	2015р.	2016р.	2017р.	2018р.
Україна	16646	9743	9669	9745	9328
Закарпатська	557	333	135	175	145
Київська	522	382	433	415	453
Львівська	559	115	116	238	245
Одеська	1073	686	568	556	638
Полтавська	1007	799	798	808	782
Черкаська	1004	824	830	800	754

Серед туристичних підприємств України, які спеціалізуються на молодіжному дитячому туризмі, найбільшим залишається АТ «Супутник – Україна», який веде свою історію з 1958р. Незважаючи на те, що система ринкових відносин зруйнувала монополію «Супутника» на цей вид туризму, він є одним з провідних у цій сфері. Крім АТ «Супутник – Україна», у наш час дитячим туризмом в Україні займаються такі провідні туристичні компанії, як: «Дельта–тревел», «Дітки», «Ласпі», «Пілігрім», «Сан–Валентин», «Чорномор–тур» та ін. [6].

Можна виділити два шляхи покращення ситуації в управлінні розвитком дитячого туризму в Україні:

- 1) удосконалення вже існуючого Українського державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді;
- 2) створення нової установи, яка б охоплювала усі підвиди дитячого туризму та займалася рекламною діяльністю.

Базуючись на вищезначених висновках, більше уваги автор приділив другому варіанту розвитку дитячого туризму в Україні. На думку автора, державна політика України щодо розвитку туризму має бути націлена на

централізацію управління, оскільки дуже важко керувати розвитком галузі, відповідальність за яку розподілена між різними установами (так сталося із дитячим туризмом: санаторно–курортна справа віддана під опіку Міністерства охорони здоров'я, відпочинок дітей у таборах, культурно–освітній туризм – Міністерству освіти і науки, молоді та спорту).

Виходячи із цього, автором була запропонована ідея створення нової установи, підпорядкованої Міністерству туризму і курортів України (на думку автора, дане міністерство необхідно відновити), яка б повністю охоплювала розвиток усіх видів дитячого туризму в Україні. У разі створення такого органу, всі повноваження відділу Міністерства освіти і науки, що займався дитячим туризмом, та його підвідомчі організації перейшли б у компетенцію цього органу.

Крім того, не слід забувати і про статистичну звітність. Щоб уникнути дублювання інформації та зайвих витрат на її здобуття, автор пропонує створити єдину базу даних для всіх організацій та закладів у сфері оздоровлення, відпочинку та позашкільної зайнятості дітей. У цьому випадку можна скористатися українським програмним продуктом «Оверія–туризм». Український центр дитячого туризму обов'язково співпрацював би із українськими та зарубіжними туроператорами (розробка нових туристичних продуктів) та турагентствами (реалізація путівок, турів), а також закладами дошкільної освіти, школами, інтернатами з метою популяризації туризму серед дітей.

Таким чином, управління сферою дитячого туризму України потребує значних змін: потрібно переглянути основні напрямки розвитку дитячого туризму (звернути увагу на індустрію розваг, створення дитячих таборів відпочинку із вивченням іноземних мов), залучити іноземні інвестиції та реформувати структуру його апарату управління. Крім того, потрібно звернути увагу на в'їзний дитячий туризм. Одним із способів стабілізування розвитку дитячого туризму в Україні може стати створення нової організації – Українського центру дитячого туризму.

У порівнянні з 2016 р. кількість дитячих закладів зменшилася на 76 одиниць. Найбільший спад характерний для 2014 р., що пов'язано з анексією

Криму та проведенням антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей. У результаті анексії Криму та проведення АТО на Донбасі втрачено 128 закладів в Криму, близько 70 закладів на території Донецької та Луганської областей. Кримський «Артек» переїхав під Київ до Пуші Озерної, і там на сьогоднішній день розміщений на 70 гектарах. Основні напрямки оздоровлення на сьогодні – це Одеська область, Карпати й центральні регіони країни, де працює більшість закладів оздоровлення і відпочинку.

Для аналізу стану та перспектив розвитку дитячого туризму досліджено кількість місць в літніх дитячих закладах(табл.2.2).

Таблиця 2.2

Кількість місць у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку, які працювали влітку, за регіонами України [84]

Регіони	2010р.	2015р.	2016р.	2017р.	2018р.
Україна	159128	113298	111621	106337	94055
Закарпатська	6115	4264	3158	2731	2982
Київська	4065	4315	4860	4703	3705
Львівська	3065	2800	2518	1997	1947
Одеська	12841	12260	12342	11253	8972
Полтавська	6439	6004	6232	6117	5279
Черкаська	3410	3263	3430	2763	2308

В Україні недосконала методологія оцінки ринку туристських послуг, немає єдиної системи статистичних показників ринку дитячих туристських послуг. Самий істотний недолік галузі туризму – відсутність стабільної, зрозумілої й уніфікованої в міжнародному масштабі інформаційної бази, що стосується економічний впливу туризму. Вузкість інформаційної бази, відсутність методологічної єдності й порівнянності з показниками інших галузей привели до недооцінки економічної ролі туризму.

Статистичним обліком в туризмі досліджується два взаємозалежні потоки інформації. Один потік визначає попит на туристські послуги з боку споживачів. Вивчається інформація про соціально–економічний склад споживачів туристських послуг, у тому числі їх орієнтації й переваги, обсяг і частота споживаних послуг,

можливі туристські витрати. Проводиться аналіз бюджетів часу населення, де визначаються обсяг вільного часу, пріоритетні види й напрямку відпочинку й дозволя.

Споживані послуги диференціюються по соціально–демографічних групах населення. По окремих групах населення, наприклад з різним рівнем платоспроможності й віку, виявляються якість і частота споживаних туристських послуг, переваги й наміри. Інший потік інформації визначає пропозиція туристських ресурсів і туристських послуг. Туристські ресурси умовно підрозділяються на природні, історичні, соціально–культурні. До туристських послуг належать послуги з розміщення, екскурсійні, транспортні, медичні, фінансові, послуги зі страхування, забезпеченню безпеки й ін. [15].

Джерелами інформації в туризмі в Україні виступають: – статистична звітність державного й регіонального спостереження по галузях економіки: готелю й ресторани, транспорт і зв'язок, оренда й надання послуг, охорона здоров'я й надання соціальних послуг, надання інших комунальних, соціальних і персональних послуг; – звітність Міністерства культури й туризму України, Міністерства економіки України, Державної служби курортів і туризму України, Міністерства транспорту й зв'язку України, Державної митної служби України; – вибіркові обстеження, проведені державним комітетом статистики України, головними керуваннями по статистиці в територіально– адміністративних одиницях України й іншими організаціями [17].

При переході до ринкової економіки статистичні показники повинні описувати й аналізувати сучасні процеси соціально–економічного розвитку. Такі показники повинні бути порівнянні зі СНР 1993 року і враховувати рекомендації ООН, Євростата і ЮНВТО в області туризму [12].

Статистичним обліком туристської галузі в Україні займається Державна служба курортів і туризму України. Для цього була розроблені спеціальні форми статистичної звітності – 1–ТУР і 1–ТУР(к). Ці форми були затверджені наказом Держкомстату від 04.03.98 р. №96 «Про твердження форм державної статистичної звітності з питань туризму й інструкції щодо її заповнення» [12].

Обов'язок представляти дану звітність поширюється на всі суб'єкти туристичної діяльності, незалежно від форми власності й організаційно-правової форми. Звітність надається відповідним до структурних підрозділів державної адміністрації за півріччя, 9 місяців і за підсумками року. Отримані при статистичних спостереженнях відомості обробляються шляхом статистичних угруповань і зведень. У результаті обробки одержують числові значення досліджуваних сукупностей.

1.2.2.2. Оцінка стану та рівня розвитку дитячого туризму в Україні

Аналіз туристсько-краєзнавчої діяльності як важливої та соціально значимої складової рекреаційної діяльності дає право стверджувати, що дитячо-юнацький туризм в Україні є специфічною територіальною рекреаційною системою (TRC) – соціальною географічною системою, яка складається із двох взаємопов'язаних підсистем: підсистеми «Об'єкт дитячої туристсько-краєзнавчої діяльності», яка включає ресурсно-туристський потенціал території України, кадровий потенціал системи дитячо-юнацького туризму, матеріально-технічну базу, органи управління системою дитячо-юнацького туризму в Україні та підсистеми «Суб'єкт дитячого туристсько-краєзнавчої діяльності» – основної ланки системи – дітей та юнацтва, що вибрали туристсько-краєзнавчу діяльність для задоволення своїх специфічних потреб у вихованні, оздоровленні, пізнанні навколишнього світу, фізичному розвитку.

Варто зазначити, що особливе місце в системі туристської діяльності посідає саме дитячо-юнацький туризм, орієнтований на соціально важливу категорію нашого суспільства – підростаюче покоління. Уявлення про територіальну рекреаційну систему, висунуте російським вченим В.С.Преображенським, в останні роки дістало подальший розвиток (Веденін, 1973; Мироненко, Твердохлебов, 1981; Долішній, 1984; Ігнатенко, 1989; Мацола, 1996; Черчик, 1999 та інші). Незважаючи на те, що гіпотеза про територіальну

рекреаційну систему існує вже давно, лишаються не дослідженими теоретичні та методичні основи формування, розвитку і функціонування такої її важливої підсистеми, як дитячо–юнацький туризм, який має свої специфічні особливості. Актуальність такого дослідження виходить з тієї важливої соціальної значущості, яку має цей сегмент рекреаційно–туристської галузі нашої країни з огляду на ті соціально–економічні негаразди, які, в першу чергу, відбиваються на здоров'ї, вихованні та розвитку дітей та юнацтва.

Протягом 2010–2017 рр. відбулося значне скорочення кількості місць у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку на фоні зменшення загальної кількості дитячих закладів. Особливо значне зменшення кількості місць відбулося у 2014 р., що зумовлено складною суспільно–політичною ситуацією в країні, анексією Криму. Так, у порівнянні з 2013 р. кількість місць зменшилася більш ніж удвічі. Влітку 2017 р. в дитячих закладах оздоровлення та відпочинку побувало 970 027 дітей, що менше на 34 306 осіб, ніж у 2016 р. Найбільше дітей оздоровилося в дитячих закладах відпочинку з денним перебуванням, у позаміських та санаторного типу оздоровчих закладах. За останні три роки спостерігається позитивна динаміка кількості оздоровлених дітей. Проте порівняно з 2013 р. кількість оздоровлених дітей зменшилася майже вдвічі. Причиною цього стало зменшення кількості дитячих закладів оздоровлення і відпочинку та кількості місць у них. Аналізуючи оздоровлення дітей за окремими категоріями, можна зазначити, що найбільше оздоровлено дітей з багатодітних і малозабезпечених сімей (183 тис. осіб). Значно менша кількість – це діти осіб, визнаних учасниками бойових дій (35,8 тис.), діти–сироти та діти, позбавлені батьківського піклування (32,5 тис. осіб).

При щорічному збільшенню обсягу державного фінансування програми оздоровлення дітей, коштів вистачає тільки на третину потреби, немає чіткого механізму розподілу й критеріїв якісної оцінки оздоровлення, відсутність прозорості проведення тендерів на державне замовлення з оздоровлення дітей негативно впливає на бажання дитячих оздоровниць брати в них участь. Важливе для розвитку дитячого туризму в Україні відіграють центри туризму і

краєзнавства учнівської молоді (станції юних туристів). Дитячо–юнацький туризм в Україні організаційно підпорядкований Міністерству освіти і науки. Поруч із профільними закладами еколого–натуралістичного профілю й закладами дитячо–юнацької технічної творчості та комплексними позашкільними закладами (палаци, центри, будинки позашкільної роботи, дитячо–юнацькі центри) профільні туристсько–краєзнавчі заклади є складовою частиною системи позашкільної освіти та виховання в Україні.

Звісно, що саме профільні туристсько–краєзнавчі заклади складають основу системи дитячо–юнацького туризму в нашій країні. Очолює всю туристсько–краєзнавчу роботу для дітей та молоді в країні Український державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді, який є інструктивно–методичним та організаційним центром туристської, краєзнавчої та екскурсійної роботи з учнівською та студентською молоддю в Україні. [84]

Зміна економічних процесів в Україні, які раптово проходять водночас з реформуванням політичного напрямку країни, без винятку зачіпають абсолютно всі області національної економіки. Туристична індустрія як одна з високорентабельних галузей економіки стає провідною в соціально–економічному розвитку України. Здійснюючи дослідження українського ринку дитячих туристичних послуг у національному та регіональному вимірах, варто виділити певні особливості його функціонування.

До основних відносяться:

- постійне збільшення пропозиції послуг, зважаючи на зростаючий попит;
- поява досвідчених спеціалістів для роботи в галузі, у зв'язку з появою нових освітніх програм і практик;
- виключні можливості для розвитку найрізноманітніших видів туризму; Окрім зазначених вище особливостей, для розвитку дитячої туристичної сфери Україна володіє значними конкурентними перевагами в пропозиції туристичного продукту (зручне географічне розташування, сприятливий і різноманітний клімат, унікальне поєднання природно–рекреаційних ресурсів,

багата культурно–історична спадщина, розгалужена санітарно–курортна база тощо).

У даний час туристичний потенціал України розкрито не повною мірою, про що свідчить 1,5–2,5 % частка туристичної галузі в структурі ВВП країни.

Незважаючи на реалії економіки країни, дитяча туристична галузь в Україні динамічна розвивається. Згідно з даними Державної служби статистики динаміка туристичних потоків дітей в Україні показувала стабільний розвиток в'їзного туризму протягом останніх років.

Хвилю зростання потоку іноземних дітей, та юнаків, що подорожують до України (2012–2013 рр.) можна пов'язувати із проведенням чемпіонату Європи–2012 з футболу. У 2012 р. в Україні зафіксовано 23 млн. прибулих туристів, з якими пов'язані грошові надходження в сумі понад 4,8 млрд. доларів США. Приплив туристів після Євро–2012 зріс на 15–20%, досягнувши за приблизними оцінками 4 млн. осіб. Завдяки цьому Україна має сучасну розвинену готельну інфраструктуру.

Проте в 2014 р. кількість в'їзних юнаків–туристів в порівнянні з 2013 роком зменшилась на 11,96 млн осіб, напевне, у зв'язку з виникненням політичної нестабільності в країні. Щодо виїзних туристів віком до 18 років, то їх кількість постійно збільшувалась, в 2013 році досягла свого апогею й, порівняно з кількістю в'їзних туристів, яка різко впала, залишається практично незмінною. Про загальну кількість внутрішніх юних туристів точно сказати не можна, адже на даний момент зростає кількість індивідуальних туристів, які самостійно організують свій відпочинок.

Що ж до кількості внутрішніх дітей–туристів, обслуговуваних суб'єктами туристичної діяльності, то їх число в 2014–2015 рр. в порівнянні з 2013 р. зменшилось з 0,7 до 0,3 млн осіб. Згідно зі статистичними даними за 2013 рік в Україні налічується 5076 об'єктів культурної спадщини, зокрема 891 об'єкт національного значення та 4126 об'єктів місцевого значення.

Україна має досить немалий природно заповідний фонд. Загальний обсяг об'єктів ПЗФ, становить 7739 одиниць, які становлять 3745,5 га від загальної

площі, в тому числі 23 заповідники, 47 національних природних парків, 28 ботанічних садів, 13 зоологічних парків. На території України (включно з АРК) функціонувало 477 санаторіїв та пансіонатів з лікуванням, 165 санаторії–профілакторії, 271 будинків та пансіонатів відпочинку, 1916 баз та інших подібних закладів відпочинку, 18549 дитячих оздоровчих таборів. Одночасно з цим працювало 139 туристичних інформаційних центрів та пунктів, налічувалося 2385 діючих ліцензій на провадження тур операторської діяльності, з яких 372 – тільки з внутрішнього та в'їзного туризму.

Переломним моментом для подальшого розвитку ринку туристичних послуг, як для дітей, так і для дорослих, України стала незаконна анексія Криму Російською Федерацією у 2014 р. Переважно у зв'язку з воєнними діями на сході країни і загрозами поширення тероризму, Україну почали сприймати у світі як гарячу точку планети. Внаслідок зазначених чинників в економічних очікуваннях міжнародних туристичних операторів та потенційних іноземних споживачів туристичних і курортно–рекреаційних послуг закладені підвищені ризики повномасштабної війни в Україні.

Це, у свою чергу, позначилося на скороченні числа іноземних громадян, які відвідали Україну в 2014 р.. Туристичні прибуття, включно з одноденними відвідувачами, склали 12,7 млн. чол., що становить майже $\frac{1}{2}$ показника 2013 р., а число іноземних громадян, розміщених у спеціалізованих засобах розміщування курортно–рекреаційного профілю скоротилось у порівнянні з 2013 р. на 95%. Туристична сфера під час політичних криз і війни страждає першою чергою, тому потребує допомоги як ніколи раніше. Дитячий туризм як форма задоволення потреб людей у відпочинку справляє великий вплив на життя світової спільноти. Безпосередньо у світовій сфері туристичних послуг задіяно більше 260 млн осіб, що становить 10 % усіх працівників.

Туризм у цілому займає перше місце в світі щодо надання робочих місць. Якщо в 2010 р. кількість міжнародних мандрівників становила 700 млн, то через 8 років збільшилась до рекордних 1,18 мільярда. У багатьох країнах світу туризм є однією з найбільш пріоритетних галузей, забезпечуючи 20–24 % валового

національного доходу, а надходження від іноземного туризму є основним джерелом отримання валюти.

При вивченні світового дитячого туризму необхідно брати за основу теоретичний метод аналізу, який підтримується емпіричними дослідженнями. Дуже ефективні теорії міжнародної торгівлі і міжнародних фінансів, які разом створюють економічну теорію світо–господарських зв'язків а також пояснюють позицію країни в міжнародному туристському обміні. Їх є декілька, проте я пропоную розглянути саме теорію абсолютних переваг. Розглянемо теорію абсолютних переваг у туристичній індустрії, основоположником якої став Адам Сміт.

Справді, деякі країни мають унікальні туристичні ресурси: рідкісні природні місця, такі як Ніагарський водоспад у США, гора Джомолунгма в Непалі та ін.; пам'ятники архітектури та мистецтва піраміди фараонів у Єгипті, Тадж Махал в Індії, Акрополь у Греції, Колізей в Італії тощо. Унікальні природні пам'ятники та витвори мистецтва, створені людиною, визначають монопольне становище тієї чи іншої країни і спонукають туристів, а особливо дітей, приїздити до неї.

Свою абсолютну перевагу така країна може ще більше посилити інноваційною політикою, яка дозволяє їй створювати специфічні продукти туризму і тим самим забезпечувати собі хорошу спеціалізацію в міжнародному туризмі. У світовому міжнародному туризмі виділяють шість туристичних макрорегіонів: Європа, Азія і Тихоокеанський регіон, Америка, Близький Схід, Африка.

Світовий дитячий туризм характеризується високим ступенем концентрації у відносно невеликих за площею регіонах. На початку XXI ст. лідерами світового дитячо–юнацького туризму стали Франція, Іспанія, США, Італія, Китай, Велика Британія, Канада, Мексика, Австрія, ФРН. На ці 10 країн припадає половина світового туристичного потоку. Шість із них знаходяться в Центральній і Західній Європі. Згідно з останніми даними Барометра міжнародного туризму ЮНВТО, у 2014 р. кількість міжнародних туристських прибутків зросла більш ніж на 4% і склала 1035 млрд. Економіки, що зростають, повернули собі лідируючі позиції,

обійшовши розвинені країни, причому найбільш успішних результатів домоглися Азіатсько–Тихоокеанські ринки.

Серед регіонів лідируючі позиції займає Азіатсько–Тихоокеанський регіон, а серед субрегіонів список кращих очолюють Південно–Східна Азія, Північна Африка і Центральна та Східна Європа. Незважаючи на різну динаміку туристичних прибутків по регіонах, досі зберігається сформована раніше структура міжнародного туристичного ринку.

Аналізуючи його, бачимо, що Європа –лідер цього ринку, вона приймає 50 % іноземних туристів–дітей, отримуючи при цьому майже 55 % валютних надходжень. Цьому сприяють політична та економічна стабільність у регіоні, висока якість життя населення, наявність відмінної інфраструктури та багатство ресурсів, розмаїття туристичного продукту. Активність європейського туризму пояснюється насамперед територіальною близькістю і доступністю туристичних ресурсів. Проте, темпи зростання туризму у Європі нижчі за загальносвітові, адже відпочинок в Європі дорожчий, ніж в інших макрорегіонах, що негативно впливає на розвиток туризму в цьому регіоні.

Варто зазначити, що в цілому структура доходів від міжнародного туризму цілком корелює зі структурою міжнародних туристичних потоків.

Провідними міжнародними туристичними ринками (за обсягами доходів) на сьогодні залишаються розвинені країни Європи, Американського та Азіатсько–тихоокеанського регіонів. Східна Азія і Тихоокеанський макрорегіон розвивається найбільш динамічна, випереджаючи Європу за темпами зростання. Експерти вважають його «туристичним напрямом майбутнього».

Пояснюється наявністю унікальних та екзотичних видів рекреаційних ресурсів. І все це на фоні нижчих цін і менших витрат, ніж, наприклад, в Європі або Америці. До складу регіону входять так звані «нові індустріальні країни»: Гонконг, Індонезія, Сінгапур, Таїланд. Швидкими темпами розвивається туристична індустрія Китаю, якому експерти пророкують стати провідною туристичною державою. У регіоні Південної Азії основні потоки міжнародних туристів спрямовані в Індію. Також зростає кількість туристичних прибутків на

Мальдівах, які володіють гарними можливостями для пляжного відпочинку і підводного плавання. Сприяє розвитку туризму в цьому регіоні активна міжнародна торгівля.

Проте негативний вплив на розвиток цього макрорегіону та на кількість туристських прибутків чинить нестабільна політична ситуація і війни.

Американський макрорегіон характеризується наявністю більшості видів рекреаційних ресурсів, розвиненою інфраструктурою. Половину прибутків до регіону забезпечують США – країна, вже кілька років займає перше місце за кількістю надходжень. Друге місце у регіоні належить островам Карибського моря.

Натомість країни Південної Америки забезпечують менше 10% прибутків і надходжень у регіоні, що пояснюється їх політичної та економічною нестабільністю. Африканський макрорегіон – найдешевше місце відпочинку у світі, де зосереджені багаті природні рекреаційні ресурси. Одним з лідерів регіону є Південно-Африканська Республіка. Проте недостатньо розвинута інфраструктура, низький рівень туристичного сервісу, відсутність значних культурно-історичних ресурсів негативно впливають на розвиток туристичної галузі.

Близький Схід притягує туристів з дітьми передусім як світовий центр паломництва. Країна, у якій знаходяться основні мусульманські святині – це Саудівська Аравія. Крім паломництва тут успішно розвиваються діловий туризм (Кувейт), відпочинок (Арабські Емірати), пізнавальний туризм (Єгипет). На жаль, в регіоні відсутня розвинена туристична інфраструктура, але близькість розвинутих Європейських держав позитивно впливають на розвиток туризму.

По оцінкам експертів в 2017 році доходи від дитячого туризму для України складуть 36,4 млн. гривень. В загальному об'єму доходів туристської галузі частка індивідуальних подорожей складе 5,1% , але з урахування індексу інфляції загальний ріст буде негативним і складе -4,1% від минулого 2016 року.

Для 2020 року прогнозується, що даний показник зросте до майже 136 млн. гривень, а частка в загальному об'єму галузі складе 6,1%. Доходи від ділових

поїздок в 2017 році складуть 7,8 млн. гривень. Доля доходів від ділових подорожей в загальному об'ємі буде 0,7%. Як і в індивідуальних подорожах, ріст буде негативним і складе $-3,2$. В 2020 році прогнозується, що цей показник зросте майже в 4 рази і складе 32,2 млн. гривень, частка в економіці буде 1%, а ріст -9% .

Витрати уряди на розвиток дитячої туристської галузі в 2017 складуть 10,7 млн. гривень, що майже на 3% більше ніж в минулому році. В 2020 році урядові витрати зростуть приблизно в 3 рази і складуть трохи більше ніж 34 млн. гривень. Доходи від туристів-юнаків в 2017 році складуть майже 49 млн. гривень. Це майже 11% загальних доходів від туристської галузі. Якщо порівнювати з минулим роком, то цей показник зріс на 0,6%. До 2020 року прогнозується збільшення цього показника майже в 3 рази, але частка його зменшиться до 7,5%. Валовий внутрішній продукт туристської галузі (прямий вплив дитячого туризму на економіку країни) як прогнозується в 2017 році буде на рівні 19,4 млн. гривень, а його частка в загальному об'ємі економіки буде складати 1,8%. Але у порівнянні з минулим роком він зменшився на 0,5%.

У 2020 ж році ВВП туристської галузі буде складати 49,3 млн. гривень, але частка його зменшиться до 1,5%, а ріст спостерігається позитивний. Об'єм валового внутрішнього продукту економіки туризму з урахування непрямого впливу, тобто мультиплікативного ефекту в 2017 році складе майже 81 млн. гривень. Це буде складати 7,5% в загальному обсязі валового внутрішнього продукту України. В порівнянні з минулим роком він зменшився на 2,4%.

В 2020 році експерти прогнозують, що даний показник зросте до 212,6 млн. гривень, а частка його буде складати 6,4%. Що стосується зайнятості в галузі туризму, то об'єм її в 2017 році складе 285,3 млн. гривень, а 2020 році прогнозується її скорочення до 238,7 млн. гривен. Подібну ж негативну тенденцію експерти прогнозують і для зайнятості в економіці туризму: в 2017 році – майже 1207 млн. гривень, а 2020 – 1047 млн. гривень. Усі перелічені показники прогнозуються з урахування коефіцієнту інфляції. Надходження до держави в вигляді податків від туристської галузі в 2017 році складуть 1 млн. гривень, в 2020 році їх об'єм як прогнозують експерти збільшиться майже в 5 разів і складуть

відповідно майже 5 млн. гривень.

Розрізнять витрати уряду на індивідуальне та колективне туристське споживання. До урядові витрат на індивідуальне туристське споживання відносяться неринкові послуги, які надає держава індивідуальним відвідувачам. До урядових витрат на колективне туристське споживання відносяться неринкові послуги, пов'язані з туризмом. Обсяг урядових витрат на колективне туристське споживання перевищує обсяг останніх на індивідуальне споживання. В 2017 році об'єм останніх буде знаходитися на рівні 3,3 млн. гривень, а в 2020 році – збільшиться більш ніж як в 3 рази і складе 10,4 млн. гривень.

Витрати уряду на колективне туристське споживання в 2017 буде складати 7,5 млн. гривень, в той час, як в 2020 році їх сума зросте також більш ніж як в 3 рази – 23,7 млн. гривень. Допоміжній рахунок туризму є складовою системи національних рахунків.

Підбиваючи підсумки, можна сказати, що сучасний стан розвитку дитячого туризму в Україні характеризується невисоким рівнем. Аналіз основних показників оздоровлення та відпочинку дітей показав, що в Україні оздоровлюється незначна кількість дітей. Більшість дитячих закладів оздоровлення та відпочинку працюють сезонно – влітку. Фінансові кошти, які виділяє держава на оздоровлення та відпочинок дітей, не покривають всіх потреб.

2.3. Аналіз привабливості та конкурентоспроможності туристичних destinations України на міжнародному ринку дитячого туризму

Курорт має низку переваг: природно–рекреаційні ресурси, унікальна історія, джерела цілющих грязей та мінеральних вод, тепле та мілке море, поєднання теплих вологих повітряних мас з Джарилгацької затоки з степовим повітрям як основа унікального мікроклімату. Але є й певні недоліки, які пов'язані з туристичною інфраструктурою для дітей та низькою якістю послуг, які надаються туристичними закладами. Вибір дестинації обумовлений наявністю значних

прогалин у процесі розвитку цієї території у якості розвинутої дестинації, здатної заохотити не тільки вітчизняних, але й іноземних туристів–юнаків.

Наявність унікальних туристичних об'єктів дозволить сформувати та запропонувати молодим туристам новий, абсолютно неповторний та винятковий туристичний продукт.

З метою визначення особливостей формування попиту на дитячий туристичний продукт дестинації «Скадовськ», нами було проведено відповідне маркетингове дослідження, що дозволило визначити кон'юнктуру туристичного ринку. Було здійснено оцінку основних факторів його розвитку та прогнозування їх впливу на формування привабливості туристичного продукту. При дослідженні вибірка складала 100 респондентів різної статі та віку.

Проаналізувавши отримані дані, можна стверджувати, що більше половини респондентів, а саме 62,0%, знають, що Скадовськ – це курорт, 35,0% вважають дестинацію містом, і лише 3,0% взагалі нічого не знають про цю дестинацію (рис. 2.1).

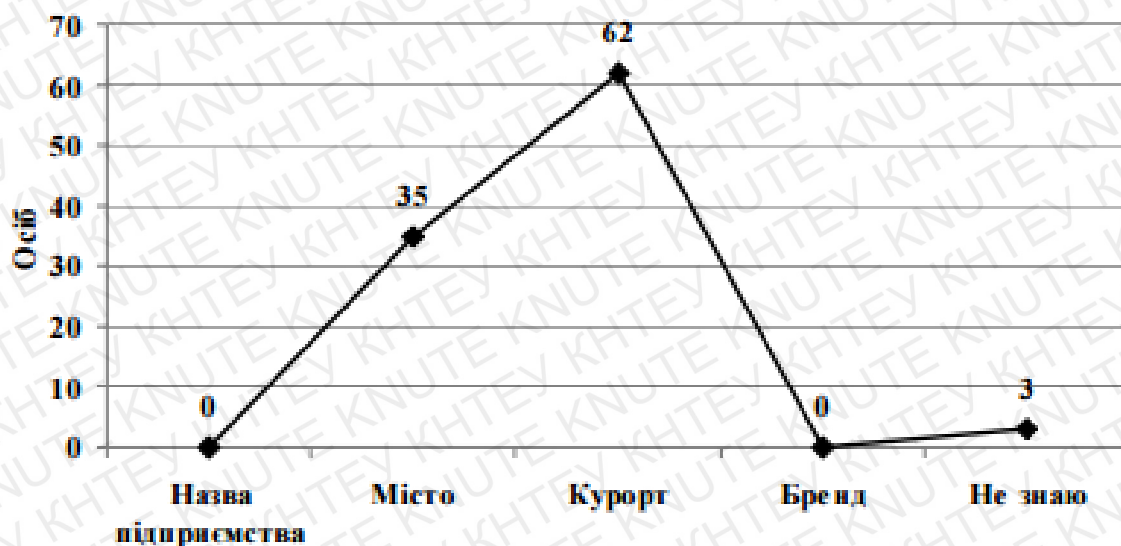

Рис. 2.1. Розподіл відповідей на питання «На Вашу думку, Скадовськ – це...» [розроблено автором]

З відповідей опитаних можна зробити висновок, що 31,0% не знають, де знаходиться Скадовськ, з них 2,0 % відповіли одразу, що не знають, а інші

намагалися вгадати місцезнаходження дестинації. Проте більша частина респондентів, а саме 69,0%, правильно обрали Херсонську область (рис. 2.3).

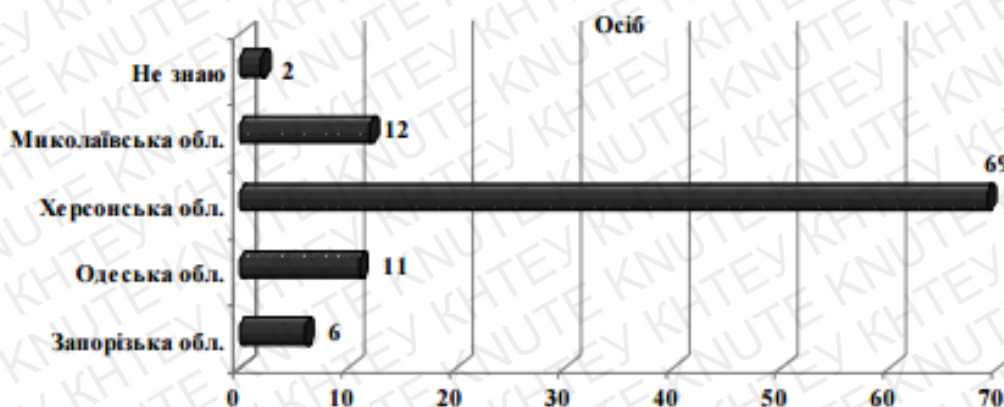

Рис. 2.3. Розподіл відповідей респондентів на питання «Вкажіть місцезнаходження дестинації «Скадовськ» [розроблено автором]

З усіх опитаних досить великий відсоток дітей знають про туристичну дестинацію «Скадовськ».

Проте 31,0% опитаних дізнались про неї вперше при заповненні анкети. З них 18,0% дізнались про дестинацію від рідних та друзів, 9,0% – з Інтернету та ЗМІ, а 4,0% отримали інформацію від туристичних фірм. Більша половина респондентів, а саме 71,0%, відповіли, що хотіли б відпочити в Скадовську, 7,0% опитуваних не змогли дати відповіді на поставлене питання, а 22,0% дали негативну відповідь.

З отриманих відповідей можна зробити висновок, що із 100 опитаних 62 особи знають, що таке Скадовськ, тобто про переваги та недоліки туристичної дестинації можуть оцінити лише вони. В результаті найбільшою перевагою 61,0% опитаних вважають тепле та мілке море, 23,0% надали перевагу цілющим грязям та мінеральній воді, що є в дестинації, 9,0% вважають перевагою повітря, яке в Скадовську насичене озоном, бромом та йодом і 7,0% – інше, а саме велику кількість сонячних днів та доброзичливих людей (рис. 2.4).

З 62 респондентів 53,0% опитаних вважають відпочинок у Скадовську приваблює природно-рекреаційними ресурсами. Ще 27,0% людей вважають, що

низькі ціни на житло є позитивним чинником під час вибору місця відпочинку. 13% респондентів віддали б перевагу відпочинку в Скадовську через віддаленість дестинації від великих міст. Нарешті, 7% опитаних цінують не загазоване повітря та відповідну інфраструктуру для відпочинку з дітьми.

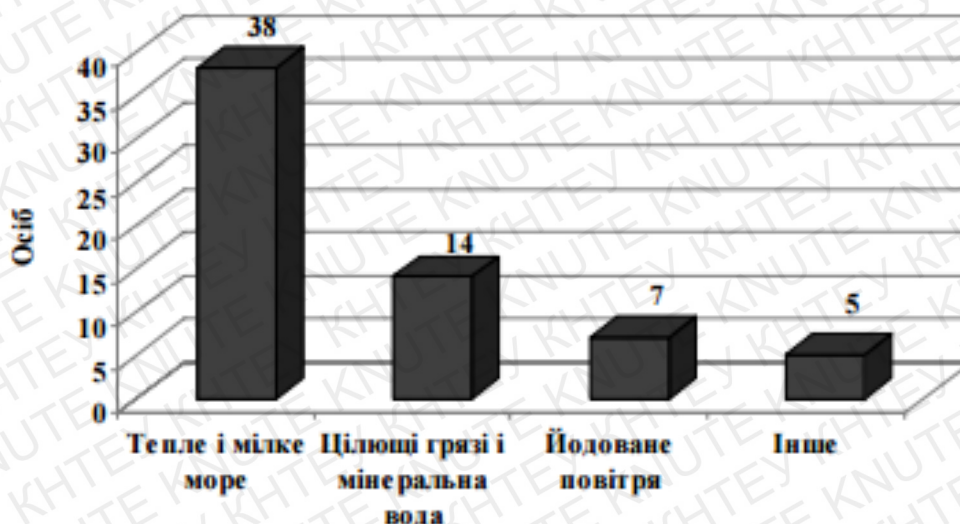

Рис. 2.4. Розподіл відповідей респондентів на питання «На Вашу думку, головною перевагою туристичної дестинації «Скадовськ» є ...»

[розроблено автором]

Разом з тим із опитаних респондентів 39,0% вважають, що для комфортного та безпечного відпочинку їм не вистачає розміщення на пляжі медичної допомоги та рятувальної служби. 28,0% опитаних хотіли б бачити більше чистих та обладнаних пляжів. 17,0% осіб вважають, що їм не вистачає комфортабельних засобів розміщення, а 14,0% потребують більше розважальних закладів, та ще 2,0% – інше (рис. 2.5).

У результаті досліджень особливостей функціонування туристичної дестинації «Скадовськ» було виявлено ряд проблем, які гальмують розвиток галузі туризму:

- недостатній розвиток санаторно-курортної інфраструктури, що не відповідає сучасним потребам відпочиваючих;
- розміщення морського порту та міських пляжів у безпосередній

близькості один від одного;

- низька якість послуг та рівень обслуговування, у порівнянні із зарубіжними курортами;
- значні відмінності, в тому числі і в стані фінансування між державними та приватними санаторно–курортними закладами;
- непристосованість закладів розміщення та громадських закладів для відвідування людей з особливими потребами;
- незначні інвестиційні надходження в курортну зону.

Рис. 2.5. Розподіл відповідей респондентів на питання «Вкажіть чого, на Вашу думку, не вистачає в Скадовську для відпочинку» [розроблено автором]

Крім вищеназваних причин, досить важливим недоліком можна вважати і недостатню інформаційну обізнаність населення України відносно природно–рекреаційних можливостей туристичної дестинації «Скадовськ». З іншої сторони, це вказує на значний невикористаний потенціал реклами, PR–технологій у просуванні туристичного продукту дестинації Скадовськ. Йдеться про її позиціонування не тільки як відомого курортного міста, насамперед, для дітей, але, швидше, як поліфункціональної туристичної агломерації Антонівка – Скадовськ – Красне –Новомиколаївка з центром у м. Скадовськ.

При цьому приморський відпочинок у них доповнюється унікальними туристичними атракціями сільського зеленого туризму: с. Антонівка – це

всесвітньовідомий центр рисосіяння з розміщенням НДІ рису; с. Красне має унікальну мережу зрошуваних каналів та можливості для організації рибалки; с. Новомиколаївка має необмежений для туристів ринок органічної продовольчої продукції, насамперед, овочівництва і плодівництва, а також баштанних культур. У безпосередній близькості від м. Скадовськ, на відстані 20–30 км, розміщені відомі у країні курортні селища – смт. Лазурне, с. Залізний Порт, с. Хорли, смт. Приморське.

У світових масштабах дитячий туризм є галуззю, що активно розвивається та має велике значення для розвитку багатьох країн світу. Підтвердженням є те, що темпи зростання туристичної індустрії випереджають більшість галузей національної економіки. За останнє десятиліття середньорічне збільшення попиту становить близько 4,6%. В обороті дитячої туристичної галузі близько 6 трлн дол. На сферу туризму припадає 7% світових інвестицій, кожне 8–ме робоче місце, 11% світових споживчих витрат [1].

Так, згідно з даними ВТО, кількість подорожей у світі стала пропорційною з чисельністю жителів планети: майже 5 млрд осіб, з них близько 1 млрд подорожей з перетином кордонів і 4 млрд – у межах своїх країн [1]. Згідно з даними Всесвітнього економічного форуму, де експерти оцінювали конкурентоспроможність у сфері дитячого туризму 141 країни світу за 14 критеріями, перші позиції очолила Іспанія, Франція, Німеччина, США та Великобританія, а Україна не потрапила до цього рейтингу [2].

Розвиток туристичного бізнесу дозволив багатьом країнам з менш привабливими, ніж в Україні, природними та культурно–історичними передумовами підвищити рівень соціально–економічного розвитку. Отже, проведення якісної оцінки та регулювання туристичної привабливості регіонів і країни набувають значної актуальності [3].

В організації виїзду дітей за кордон на відпочинок та оздоровлення беруть участь 38 громадських організацій. Найбільш активно у цьому напрямку працюють такі організації, як: МБФ «Країна милосердя», БФ «Корда», МБФ «Вічні цінності», БФ «Набат», БФ «Білий слон» МБФ «Аріадна», ВБО

«Волонтерське об'єднання «Крила» та ін. За ініціативи закордонних дипломатичних установ України та іноземних партнерів на урядовому та неурядовому рівнях реалізовано проекти з оздоровлення та відпочинку дітей, як в Україні, так і на території інших країн в Австрії, Болгарії, Великій Британії, Греції, Грузії, Італії, Іспанії, Латвії, Нідерландах, Німеччині, Польщі, Португалії, Словенії, США, Туреччині, Туркменістані, Угорщині, Франції, Хорватії, Чехії, Швейцарії, Швеції. [26]

Саме на основі оцінки туристичної привабливості регіонів країни державні органи можуть регулювати та визначати пріоритетні види дитячого туризму для селективного стимулювання розвитку регіонів, що сприятиме формуванню та просуванню туристичного продукту на національному та міжнародному ринках.

Однією з головних особливостей туристичної діяльності є приналежність до певної території, які мають різні характеристики. Згідно з міжнародною практикою, туристична привабливість у регіонах визначається найбільшим попитом серед юних туристів у регіонах з багатими природними, культурними та історичними ресурсами, географічним розташуванням, рівнем розвитку інфраструктури, що залежить від наявності інвестицій, рекреаційних та туристичних ресурсів, а також екологічного стану регіону.

Крім того, на конкурентну боротьбу в туристичній сфері регіонів впливає попит на туристичні послуги, сезонність, поява конкуруючих підприємств в інших регіонах (відмінність застосування стратегій), наявність кваліфікованого персоналу.

Автором на основі аналізу літературних джерел [4; 5; 13] узагальнено та охарактеризовано основні фактори, що характеризують туристичну привабливість регіонів України:

– екологічний – загальний екологічний стан, що склався у регіоні та характеризується такими показниками: наявність природних ресурсів, екологічна складова та кліматичні умови, ризики катастроф, рівень розвитку сільського господарства, об'єми споживання свіжої води, скидання забруднених зворотних вод без очищення або недостатньо очищені природні поверхневі водні об'єкти,

викиди забруднюючих речовин до атмосфери;

– політичний – показники, що містять у собі інформацію щодо правого регулювання розвитку туристичної діяльності в країні, рівня криміногенності;

– економічний – показники, що відображають рівень інфляції, безробіття, прибутки та ціни на туристичні товари і послуги, обсяг інвестицій в основний капітал, відображає вклад туристичної сфери у макроекономічних показниках;

– інфраструктура – показник, що свідчить про стан автошляхів і зв'язку, готельних комплексів, закладів харчування та проведення дозвілля, застосування комп'ютерних технологій, мережі Інтернет, комунікаційних технологій, транспорту (швидкісні поїзди, пароми, літаки);

– соціальний – показники, що характеризують демографічний стан у регіоні та країні: рівень природного приросту, наявність субкультур у регіоні та країні в цілому, кількість безробітного населення до працездатного, працездатного та непрацездатного віку;

– культурний – кількість загальноосвітніх навчальних закладів, ЗВО, книжковий фонд бібліотек, кількість місць для глядачів у залах демонстрування фільмів, кількість місць у клубних закладах.

Наявність зазначених факторів зумовлює необхідність можливості оцінювання туристичної привабливості відповідних територій для виявлення найперспективніших напрямів розвитку юнацько-туристичної сфери, що дозволить сформуванню ефективну стратегію розвитку дитячого туризму в регіонах, підтримуючи та стимулюючи на державному рівні. Доцільність та необхідність кількісного оцінювання туристичної привабливості на рівні країни, сфери чи певного регіону пояснюється виявленням тих територій, стимулювання розвитку яких призведе до можливості отримання якнайшвидших економічних результатів – сукупності ефектів.

Проаналізувавши різні методичні підходи до інтегрального оцінювання туристичної привабливості регіонів, зазначимо, що деякі проблеми застосування окремих методів можуть бути подолані в результаті введення певних застережень. Типовим прикладом є випадок, коли при застосуванні методу середньої

геометричної в разі обернення на нуль співмножника приймати його таким, що дорівнює одиниці. Оскільки інтегральні показники включають у себе сукупність різнорідних за своїм змістом та вагомістю критеріїв, їх застосування дозволяє здійснити комплексну процедуру оцінювання туристичної привабливості регіонів і країни у цілому, допомагає підвищити обґрунтованість висновків.

Система інтегральних показників є підґрунтям для побудови рейтингів як однієї зі складових інвестиційного процесу в туристичній сфері, оскільки аналіз одного показника проти декількох є простішим і забезпечує зручну та зрозумілу базу для порівняння туристичних підприємств на різних рівнях. Проаналізувавши існуючі методики оцінювання туристичної привабливості відзначимо необхідність розробки ефективнішого інструментарію, адже наведені методи є досить суб'єктивними та не дають змогу врахувати та оцінити сукупність факторів в інтегральній оцінці й коректно їх інтерпретувати. Це обумовлює розробку вдосконаленого алгоритму на основі інтегрального методу та багатовимірного статистичного аналізу (БСА), що містить багатовимірне шкалювання, факторний аналіз, дискримінантний аналіз, кластерний аналіз.

Існує сім етапів визначення туристичної привабливості на основі багатовимірного статистичного аналізу. Так, на першому етапі визначається об'єкт спостереження, це може бути як регіон країни, так і окремо взята місцевість. Другий етап методики передбачає визначення основних факторів, які впливають на туристичну привабливість.

На третьому етапі безпосередньо здійснюється оцінювання за допомогою методів багатовимірного шкалювання та факторного аналізу. Четвертий етап являє собою отримання показника туристичної привабливості за кожним із зазначених методів. На п'ятому етапі порівнюються отримані результати та обирається один із семи найкращий метод розрахунку. П'ятий етап являє собою визначення сукупного показника, порівняння яких здійснюється на шостому етапі та обирається найкращий метод оцінювання туристичної привабливості регіону чи місцевості. На сьомому етапі надаються рекомендації щодо доцільності фінансування та залучення інвестицій до розвитку пріоритетних об'єктів.

Таким чином, на основі методів БСА можна комплексно оцінити туристичну привабливість регіонів країни або окремої місцевості. Отримані результати дозволять визначити сукупний показник для об'єкта дослідження, а також те, яким чином фактори впливають на цей показник. За допомогою методу багатовимірного шкалювання та факторного аналізу можна визначити найістотніші фактори, що впливають на залежну змінну (сукупний показник). Дискримінантний і кластерний аналіз дадуть змогу отримати сукупний показник для кожного об'єкта, згрупувати або ранжувати всю сукупність об'єктів.

Запропонований методичний інструментарій базується на поетапному використанні у процесі оцінювання туристичної привабливості регіонів факторного та кластерного аналізів. Одержаний підсумковий інтегральний показник – індекс туристичної привабливості регіонів – визначається сумою чотирьох компонент: «Наявність матеріально–технічної бази для відпочинку та оздоровлення», «Умови перебування», «Рівень розвитку інфраструктури», що є стимуляторами розвитку туристичної діяльності, тоді як четверта компонента – «Культура та екологія» – розглядається як дестимулятор. Дослідження проводилося за допомогою програми SPSSStatistics 17.0. на базі офіційних даних Державного комітету статистики, Державного агентства України з туризму та курортів, Державної служби статистики України.

Таким чином, автором проаналізовано визначення поняття «туристична привабливість регіону» та запропоновано визначати туристичну привабливість регіону для дітей як сукупність географічних, економічних, фінансових і політичних факторів певної території, що сприяють задоволенню потреб споживачів і дозволяють досягти максимального соціально–економічного ефекту для населення регіону та країни.

У роботі наведено існуючі методики оцінювання туристичної привабливості регіонів, визначено їх переваги та недоліки, обґрунтовано необхідність їх вдосконалення з позицій інтегрального підходу та використання інструментарію БСА для підвищення об'єктивності та забезпечення комплексності процедури оцінювання з використанням реальних кількісних показників, що характеризують

видове різноманіття туристичної діяльності й особливості природничого та історико–культурного потенціалів кожного регіону. У результаті буде отримано підсумковий комплексний показник – індекс туристичної привабливості, що дасть можливість поділити територію країни на кластери за рівнем їх туристичної привабливості.

На території України діють територіально–рекреаційні комплекси, відомі ще за радянських часів: Трускавець, Моршин, Миргород, які об'єднують свої зусилля з просування продукту дестинації, сформованого на основі природних джерел та ресурсів санаторно–курортного комплексу.

Однак сьогодні є багато успішних кластерних утворень у сфері дитячого туризму пізнавального, пригодницького та етнографічного типів: Кам'янець–Подільський туристичний кластер, кластер «Оберіг» (Хмельницька область); кластер «Вознесенськ» (частина «Південного золотого кільця України»); туристичного–рекреаційний кластер «Дністровський каньйон» (Тернопіль); кластери сільського зеленого туризму Одещини, Херсонщини, Закарпаття та ін., які доводять своїм існуванням ефективність державного–приватного партнерства заради досягнення мети – сталого розвитку туризму в регіоні, якісного надання туристичних послуг, стимулювання попиту та підтримання його належного рівня, забезпечення робочими місцями місцевих жителів.

Повноцінно функціонуючим кластером можна назвати лише курортполіс «Трускавець», який не втратив інноваційної складової (мабуть, лише завдяки ініціативі окремих особистостей–інноваторів, таких як проф. В. Козьякін), нарощує інструктурну складову та має сформований бренд «дестинації курортного типу».

Далі автор пропонує розглянути туризм серед дошкільнят.

Потенціал дитячого туризму та краєзнавства обумовлюється можливістю ефективного впливу педагога на дитячий колектив, самостійністю та активністю суб'єктів навчання. У зв'язку з цим такі проблеми сучасного дошкільного закладу, як набуття дітьми ключових та предметних компетентностей, задоволення потреб дітей у самореалізації, розвиток дитячого самоуправління,

зменшення навантаження викликаного інтенсифікацією процесу навчання, оздоровлення дітей вирішуються через залучення елементів туризму і краєзнавства до освітньої діяльності. ХХІ ст. висуває перед суспільством вимоги щодо ролі освіти в розвитку особистості, свідомого громадянина і патріота України. Тому одним з пріоритетів сучасної освіти і виховання є соціальний розвиток дитини, розширення ступенів самостійної активності дошкільника.

В Україні фізичне виховання дітей дошкільного віку є невід'ємною і найважливішою частиною всієї педагогічної роботи. У дошкільному віці закладаються основи здоров'я і довголіття, формується велика кількість рухових навичок, розвиваються навички особистої та громадської поведінки, звички до повсякденних занять фізичним вихованням. Здоров'я дитини залежить від низки факторів: біологічних, екологічних, соціальних, гігієнічних, а також від характеру педагогічних впливів. Серед різноманітних факторів, які впливають на стан здоров'я та працездатність дитячого організму, важливе місце посідає рухова активність (РА), тобто природна потреба в русі, задоволення якої є необхідною умовою всебічного розвитку і виховання дитини.

Тому створення передумов для забезпечення дітей раціональним рівнем РА вимагає ретельної уваги. За даними низки медико–педагогічних досліджень [2; 4; 5], рухова активність дітей старшого дошкільного віку за час їх перебування у дитячому садку становить менше 20–50% періоду неспання, що не дозволяє повністю забезпечити біологічну потребу організму дитини в русі.

У більшості випадків загальний руховий режим дошкільних закладів не сприяє досягненню належного рівня рухової активності. Так, кількість дітей 5–6 – річного віку зі сприятливим рівнем рухової активності становить 50–60% від загальної кількості обстежених. Більше 40% дітей є гіперактивними і малорухливими.

Аналіз організації рухового режиму в старших вікових групах дошкільних закладів, який був здійснений М.О. Руною, дозволив виявити основні причини його недосконалості. До них належать: відносно низька моторна щільність (менше 70%) і слабкий тренувальний ефект (частота серцевих скорочень

впродовж усього заняття 110–130 уд./хв.) різних типів фізкультурних занять; недостатнє впровадження в різні організаційні форми роботи з фізичного виховання циклічних вправ, спрямованих на розвиток витривалості; нераціональний підбір ігор і вправ під час прогулянок без урахування сезонних особливостей, а також недостатнє використання фізкультурного обладнання та всього навколишнього простору; безсистемний підхід до корегувальної роботи з дітьми з розвитку моторики; не завжди враховується принцип відповідності фізкультурного обладнання віковим етапам розвитку моторики дітей.

У зв'язку з цим виникає негайна потреба вдосконалення рухового режиму дітей у дошкільному закладі, що буде сприяти вихованню здорової дитини та її всебічному розвитку. Застосування засобів туристсько–краєзнавчої діяльності в дошкільних навчальних закладах, на думку фахівців [3, с. 5], створює найбільш оптимальні умови для реалізації завдань фізичного виховання.

Введення елементів туризму і краєзнавства у навчально–виховний процес в умовах дошкільної установи надасть педагогам можливість вирішити питання, від яких залежить гармонійний розвиток дитини. Фахівцями [1, с. 14; 3, с. 25] була розроблена класифікація форм роботи з фізичного виховання у дошкільній установі з пріоритетним використанням елементів туризму і краєзнавства, де виділено три блоки: фізкультурні заняття, де використовуються елементи туристсько–краєзнавчої діяльності, які проводяться не менше одного разу на тиждень (враховуючи, що програми навчання і виховання дітей передбачені щоденні фізичні заняття). Вони проводяться на відкритому повітрі в будь–яку пору року, як на території дитячого садка, так і за його межами (у природному середовищі), і включають в себе: переходи, прогулянки–походи, прогулянки–пошуки, заняття–тренування, ігрові заняття, колові тренування, сюжетно–рольові заняття, дидактичні ігри; до фізкультурно–оздоровчої роботи засоби туризму включаються в ранкові та вечірні прогулянки не менше двох разів на тиждень і представлені екскурсіями; цільовими; топографічними прогулянками; рухливими іграми з включенням пошукових ситуацій, які проводяться на прогулянках; ігровими комплексами у приміщенні, на ділянці дитячого садку з використанням

природних і соціальних об'єктів; активний відпочинок дітей також урізноманітнюється за допомогою засобів туризму і організовується у формі походів вихідного дня за участю батьків і туристських свят, які проводяться у формі ігрових комплексів і прогулянок–походів.

Зупинимось на одній із найбільш розповсюджених –прогулянок–походів. Прогулянки–походи є одним з найважливіших організованих видів рухової діяльності, під час яких вирішують не тільки оздоровчі завдання, удосконалюють рухові навички та фізичні якості дітей, підвищують їхню рухову активність, але і виховують дбайливе ставлення і любов до природи. Організація прогулянок–походів протягом року (у різні сезонні цикли) передбачає планомірну підготовку, регулярне (щотижневе) проведення й оволодіння дітьми певним обсягом знань і умінь.

Піші прогулянки–походи можуть включати всі або частину запропонованих складників: перехід до місця відпочинку з подоланням різних природних перешкод; спостереження в природі та збір природного матеріалу; бесіда про ліс із використанням художньої літератури та різних питань до дітей; виконання імітаційних рухів (наслідування дій птахів, звірів, комах); рухливі та дидактичні ігри; фізкультурне заняття або комплекс ігор і фізичних вправ; комплекс вправ загально–розвиваючої дії, проведений в ігровій формі; вправи на смузі перешкод (пеньки, повалене дерево, струмочки тощо); самостійні ігри (на привалі); ігрові вправи, підібрані з урахуванням рівня рухової активності дітей. Походи можуть бути різні.

Залежно від погодних і сезонних умов визначають мету і завдання. Важливо, щоб вони були насичені різноманітним руховим змістом: ходьба в різному темпі, стрибки, рухливі ігри, спортивні вправи, пробіжки у повільному та середньому темпі тощо. Під час підбору вправ слід враховувати індивідуальні можливості дітей, їх настрій. У зміст походів варто включати добре знайомі дітям ігри та вправи, які були засвоєні раніше на фізкультурних заняттях. Взимку зі старшими дошкільниками доцільно організовувати лижні походи на дистанцію 2–3 км.

Частину часу приділяють для підготовки дітей до прогулянок–походів. Із цією метою вихователь проводить цикл бесід, ігор, занять, на яких діти отримують необхідні знання про туризм, і майбутні походи. Старші дошкільники знайомляться зі спеціальними термінами: турист, намет, рюкзак, спальний мішок, компас, піший і лижний туризм, привал, маршрут, карта.

Задля підвищення інтересу дітей до занять туризмом і закріплення набутих умінь і навичок можна проводити спортивні–ігри розваги. Так, узимку можна запропонувати дітям спорудити снігову гірку, зліпити сніговика, сніговий лабіринт та організовувати різні ігри змагального характеру – «Гонки санчат», «Хто перший», «Не розгубись» тощо. Улітку можна провести на галявині гру у футбол, ігри з маленьким м'ячем і ракеткою і т. ін. У проведенні прогулянок–походів беруть участь фахівець із фізичної культури та вихователі груп. Походи доцільніше організовувати у першій половині дня за рахунок часу, відведеного на ранкову прогулянку та фізкультурне заняття на повітрі, що дозволить дітям реалізувати свою потребу в щоденній руховій активності. Під час краєзнавчо–туристської діяльності відбувається зміна типу взаємодії вихователя з дітьми від позиції наставника до позиції співдружності, коли між дорослим і малюками встановлюються партнерські стосунки [5, с. 28].

Саме ця діяльність, на нашу думку, є найкращою формою пізнання кожного вихованця, тому що тут ми спостерігаємо дитину в діяльності, в природних умовах, коли вона розкута, коли між нею і педагогом немає бар'єра.

Привабливість дитячого туризму не тільки в тому, що це надійний засіб фізичного розвитку, йому притаманно багато функцій [2, с. 14]:

- турпохід – це засіб для закріплення корисних гігієнічних навичок, прищеплення дітям правил особистої гігієни. У поході наочно виявляється користь чистоти і охайності;
- не останню роль також відіграє самообслуговування – вміння правильно користуватися одягом, взуттям, спорядженням. Тут – невичерпні можливості виховання у дітей охайності, організованості. А саме від цих якостей і залежить самопочуття та благоустрій туриста під час мандрівки;

– трудове виховання в туризмі не обмежується тільки формуванням відповідних туристських вмінь, навичок самообслуговування та культурно-гігієнічних навичок. Тут діти ознайомлюються з суспільно корисною працею. Під час походів не тільки засвоюють елементарні прийоми побутової праці, а й вчаться узгоджувати спільні дії в роботі;

– туризм має на меті виховання колективістів, тобто людей, які вважають спільні інтереси вищими від особистих, які вміють, долаючи труднощі та перешкоди, поділяти радість та біль оточуючих;

– туристу невідомий дефіцит спілкування, у нього завжди багато друзів;

– загальна мета в поході об'єднує дітей.

Кожний пройдений кілометр укріплює впевненість у своїх силах, приносить велике моральне задоволення.

Висновки до розділу 2

Результати проведеного дослідження стану та перспектив розвитку дитячого туризму на міжнародному ринку послуг дали змогу сформулювати такі висновки:

1. Концепт дослідження полягає в розгляді рекреації та туризму як соціально-економічних явищ у трьох аспектах: сутнісному (аналіз основних складових рекреації), функціональному та організаційно-управлінському. При цьому туризм розглядається як одна з найбільш важливих форм рекреації. Доведено, що в соціально-економічному аспекті рекреація – більш широке поняття, що включає і туризм як один із складових видів рекреаційної діяльності.

2. Визначено склад рекреаційно-туристичної сфери, в якому виділено три основні структурні підрозділи: функціонально-галузевий, територіальний та організаційно-управлінський. Функціонально-галузєва структура – це сукупність галузей і видів діяльності, які виконують окремі функції в рамках рекреаційно-туристичного комплексу для досягнення кінцевих цілей. Відповідно, можна виділити дві підсистеми (сфери) – безпосереднього обслуговування рекреантів і

туристів та господарського забезпечення рекреації й туризму.

3. Досліджуючи соціальний вимір рекреації та туризму визначено, що ці напрями діяльності можуть стати соціально–технологічним способом вирішення наступних функцій: пізнавальної (бажання пізнати історію свого краю, формування інтересу до історії та культури свого народу); діагностичної (виявлення проблем і зняття психологічних бар'єрів між людьми з метою попередження конфліктних ситуацій, поліпшення міжособистісних відносин у ході туристичної діяльності); екологічної (формування бережного ставлення та інтересу до природи); комунікативної (формування культури спілкування – розвиток і зміцнення толерантного ставлення людей один до одного, різних традицій, релігій і культур).

РОЗДІЛ 3

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ДИТЯЧОГО ТУРИЗМУ НА МІЖНАРОДНОМУ РИНКУ ПОСЛУГ

3.1. Напрями підвищення привабливості та конкурентоспроможності туристичних destinations України на міжнародному ринку дитячого туризму

Одна з головних проблем відсутності іноземних юнаків–туристів в Україні – недостатній рівень привабливості, та слабка маркетингова політика. Тому можна запропонувати своє бачення туристичного маршруту для дітей–туристів, котрі прибудуть до України з ціллю ознайомлення місцевих курортів.

День 1.

9:00. Зустріч в одеському аеропорту комфортабельним автобусом, та перевезення до кафе біля Аркадії.

10:00. Сніданок.

12:00. Відпочинок на пляжі

14:00. Відвідування дельфінарію «Немо»

16:00. Обід.

16:30. Прогулянка по набережній.

19:00. Похід на дитячу тематичну дискотеку.

20:30. Вечеря.

21:00. Вільний час.

22:30. Відбій.

День 2. 9:00. Підйом.

10:00. Сніданок.

11:00. Виїзд автобусом до Затоки.

13:00. Заселення в готель.

13:30. Вільний час.

15:00. Обід.

15:30. Відпочинок на пляжі, купання в морі.

17:30: Відвідування місцевого кінотеатру.

20:00. Вечеря, вільний час.

22:30 Відбій.

День 3. 9:00. Підйом.

10:00. Сніданок.

11:00. Купання в морі, відпочинок на пляжі.

15:00 Обід.

15:30. Відвідування Білгородської фортеці.

19:00. Відвідування маскараду.

20:00. Вечеря. Вільний час

22:30. Відбій.

День 4. 9:00. Підйом.

10:00. Сніданок.

10:30. Поїздка до аквапарку.

14:00. Обід.

14:30. Пінна вечірка.

17:00. Прогулянка по набережній.

19:00. Вечеря.

20:00. Тематична вечірка.

22:30. Відбій

День 5. 9:00. Підйом.

10:00. Сніданок.

10:30. Повернення в Одесу.

12:00. Екскурсія на кондитерський завод.

15:00. Обід.

15:30. Відпочинок на пляжі

17:30. Похід в театр юного глядача.

19:30. Вечеря.

20:00. Трансфер до аеропорту.

21:00. Посадка на рейс.

21:30. Виліт.

На мою думку, подібна подорож сподобається дітям, та у них складеться гарне враження.

Реалії сьогодення демонструють такі напрями підвищення конкурентоспроможності туристичної дестинації:

- такі, що ґрунтуються на концепції «економіки участі» місцевого населення в туризмі;
- вдосконалення інформаційного супроводу туристичних дестинацій;
- підвищення якості підготовки кадрів;
- такі, що ґрунтуються на саморегулюванні.

Теорія «економіки участі» щодо сфери туризму може бути застосована як на мікро, так і на мезорівні.

На мікрорівні йдеться про зацікавленість у розвитку в'їзного туризму тих мешканців дестинації, які безпосередньо працюють на підприємствах туристичної індустрії. На мезорівні «економіка участі» проявляється в зацікавленості місцевого населення через інші економічні інструменти. В якості таких інструментів використовують механізм державно–приватного партнерства (ДПП).

Особливого значення для конкурентоспроможності туристичної дестинації має формування доброзичливого ставлення місцевого населення до туристів. Мешканці повинні розуміти і усвідомлювати значимість розвитку туризму для дестинації на рівні особистісного сприйняття. Сформувати це розуміння можна тоді, коли громада території буде відчувати віддачу від туризму, зокрема, отримувати нові робочі місця, здійснювати успішну підприємницьку діяльність, пов'язану з туризмом, отримувати доходи від туризму.

В основі лояльності місцевого населення до туристів повинні бути, перш за все, економічні причини.

Місьцеве населення може чинити серйозний вплив на формування поворотного туристичного потоку. Тому до схеми основних конкурентних сил, що визначають конкуренцію між дестинаціями додають ще одну силу – місьцеве населення (рис. 3.1).

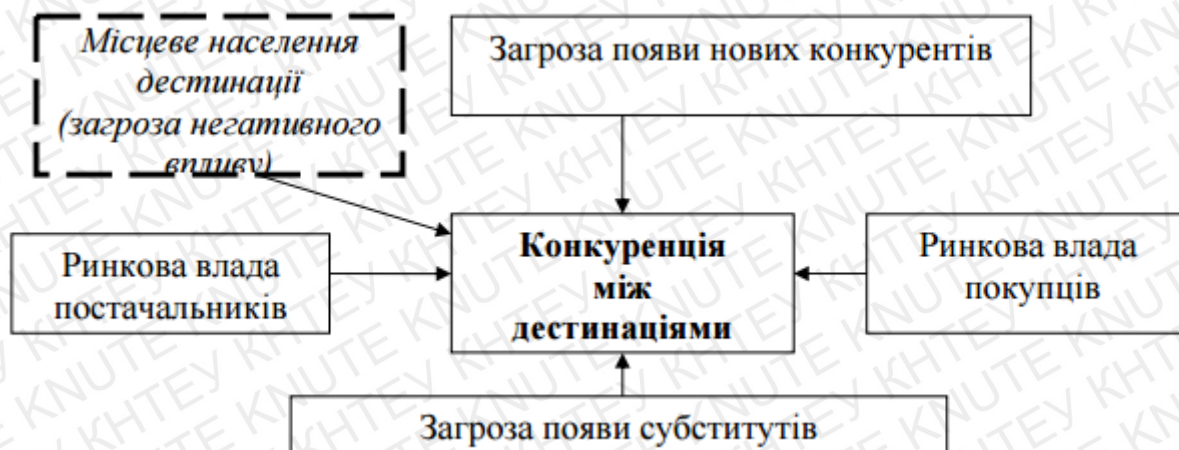

Рис. 3.1. «Економіка участі» на рівні туристичної дестинації (сили, що визначають конкуренцію між дестинаціями) [розроблено автором]

Отже, можна виділити основні шляхи підвищення зацікавленості місцевого населення в розвитку туристичної дестинації:

- розвиток підприємництва у сфері туризму серед місцевого населення дестинації;
- створення нових робочих місць у туристичній індустрії;
- використання механізму державно–приватного партнерства з метою залучення місцевих інвесторів до розвитку туристичної інфраструктури, а також використання різних форм державно–приватного партнерства: інфраструктурні облігації; інфраструктурні депозити; інфраструктурні інвестиційні фонди;
- підвищення матеріальної зацікавленості за рахунок створення приватних інвестиційних фондів, орієнтованих на розвиток індустрії туристичної дестинації.

Економічне охоплення місцевого населення в рамках «економіки участі» має бути якомога ширшим, щоб створити позитивний соціальний ефект від розвитку туризму. Місцеве населення дестинації має брати участь у підвищенні її конкурентоспроможності шляхом створення сприятливого середовища для розвитку туризму та отримання на цій основі економічного ефекту.

Підвищення конкурентоспроможності туристичних дестинацій ґрунтується

також і на вдосконаленні інформаційного супроводу туристичних дестинацій як комплексних інтегрованих турпродуктів. Практика формування конкурентоспроможності зарубіжних туристичних дестинацій свідчить, що одним з найбільш важливих напрямів є комплекс заходів, спрямованих на міжнародне просування туристичних дестинацій.

Рекламна діяльність на макрорівні проводиться, головним чином, на бюджетні та здійснюється Національними туристичними організаціями (НТО), асоціаціями чи їх представництвами за кордоном. Багато країн «запускають» рекламні кампанії напередодні відомих світових дат, різних історичних, культурних і політичних подій. Останнім часом сформувалася світова тенденція переходу від державного фінансування маркетингових програм до фінансування їх приватним сектором через механізм державно–приватного партнерства (ДПП).

З цією метою в дестинації вишукують підприємства, котрі функціонують на ринку внутрішнього і в'їзного туризму та вкрай зацікавлені в збільшенні туристичних потоків. Доцільно створювати представництва на цільових ринках, перспективних з точки зору розвитку в'їзного туризму. НТО налічує 562 відділення і 176 представництв по всьому світу. Відсутність зарубіжних офісів українських туристичних центрів на основних ринках гальмує зростання в'їзного туризму, оскільки їх відсутність ускладнює проведення маркетингових досліджень потенційних туристичних ринків, здійснення ефективного просування України, формування привабливого туристичного іміджу країни.

Необхідно формувати єдиний інформаційний простір українського туризму, який забезпечить різноманітні потреби українців і зарубіжних туристів, починаючи від інформаційно–довідкової інформації та закінчуючи електронною комерцією. Підвищення конкурентоспроможності туристичних дестинацій, що ґрунтуються на саморегулюванні. Процес формування конкурентного середовища в туризмі полягає в забезпеченні механізму конкуренції як принципу координації діяльності суб'єктів туристичного ринку, створенні умов для розвитку ринкових відносин у туризмі на конкурентній основі.

Держава є одним із суб'єктів туристичного ринку, який безпосередньо бере

участь у процесі його формування, створюючи необхідне інституційне забезпечення конкуренції на туристичному ринку. Залучення держави в економіку туристичного ринку досягається через механізм формування державної туристичної політики, мета якої – посилення позитивного ефекту від розвитку туристичного ринку і мінімізація небажаних впливів механізмів туристичного ринку.

Державно–приватне партнерство широко використовується в туризмі під час реалізації інфраструктурних проектів, в міжнародному маркетингу та рекламній діяльності, в проектах по збереженню і розвитку туристично–рекреаційних ресурсів. У туристичній сфері найкраще використовувати такі інструменти державно-приватного партнерства, як інфраструктурні інвестиційні фонди, інфраструктурні депозити, інфраструктурні облигації.

У процесі формування інституційної інфраструктури туристичного ринку повинен здійснюватися поступовий перехід від державного регулювання конкуренції в туризмі до саморегулювання через підприємницькі спілки та об'єднання. В сучасних умовах саморегулювання стає одним з найважливіших елементів формування конкурентного середовища в туризмі.

Введення інституту саморегулювання сприяє формуванню і розвитку конкурентного туристичного ринку. Формування конкурентного середовища в сфері туризму передбачає створення ефективної інституційної інфраструктури туристичного ринку, яка оптимальним чином поєднує ринкові свободи суб'єктів туристичного ринку, регулюючі функції держави і координуючі дії органів саморегулювання в туризмі.

Отже, концептуальну модель формування конкурентного середовища в дитячому туризмі можна представити в такий спосіб (рис. 3.2).

Одним з інструментів поліпшення конкурентного середовища і підвищення надійності та якості забезпечення фінансових гарантій туроператорів може стати створення єдиного страхового фонду туроператорів, який буде формуватися за рахунок фінансового забезпечення у формі банківських гарантій. Акумуляування коштів цього страхового фонду доцільно здійснювати в тих банках, де

обслуговуються туроператори, оскільки це сприятиме контролю за фінансовим станом туроператора з точки зору прогнозування ймовірності його банкрутства. Створення єдиного страхового фонду фінансового забезпечення туроператорів дозволить щорічно накопичувати кошти, які залишаються в сфері туризму.

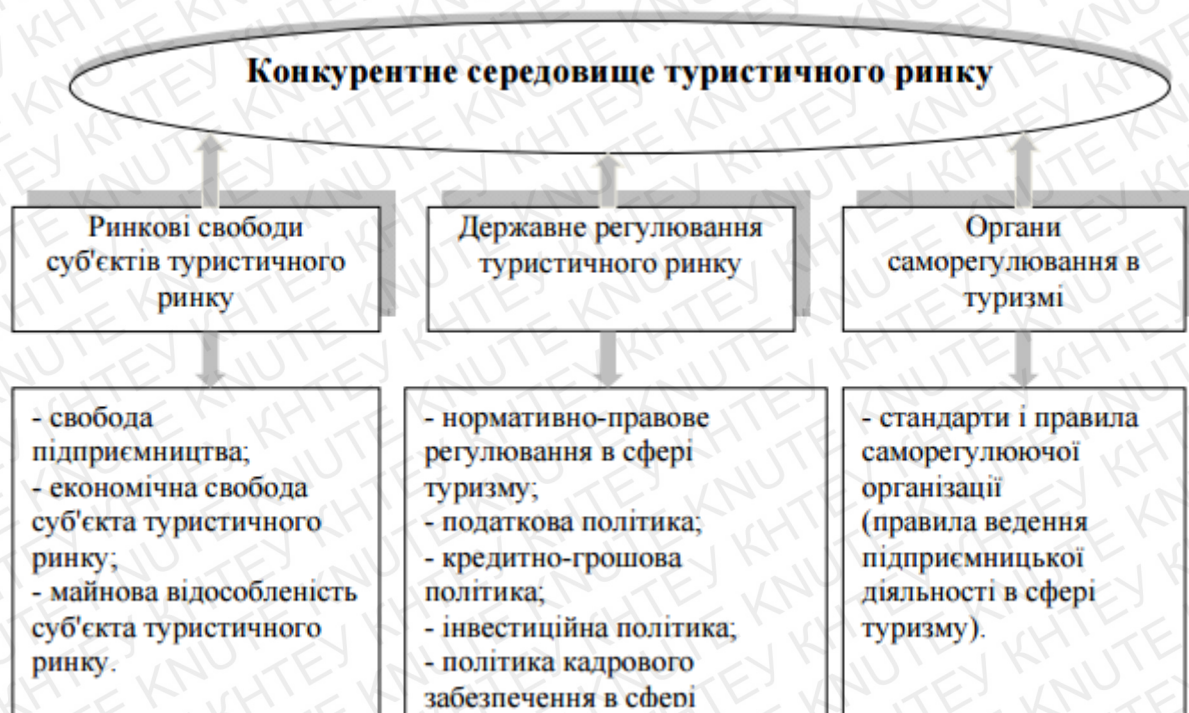

Рис. 3.2. Концептуальна модель формування конкурентного середовища в дитячому туризмі [розроблено автором]

Завдяки теоретико–аналітичним викладенням та змістовим наповненням сформуємо дефініції:

1. Інноваційна туристична система – це компліментарні активи виробництва туристичного продукту, які містять підприємства різних секторів, пов'язані з обслуговуванням туристів, тобто підприємства–продуценти, організатори об'єктів сервісу, виробники туристичних сувенірів.

2. Інноваційна туристична інфраструктура – це сукупність туристичних кластерів; туристичних технопарків (переважно на курортологічних засадах); науково–інноваційних бізнес–інкубаторів; венчурних туристичних підприємств; туристичних центрів комерційної й інтелектуальної власності; туристично–

інформаційних центрів; регіональних центрів інноваційного розвитку туризму.

Метою створення особливих економічних зон туристично–рекреаційного типу є залучення інвестицій, активізація підприємництва, підвищення ефективності використання туристично–рекреаційних ресурсів та конкурентоспроможності туристичного статусу регіону; можливість активізації спеціалізованого туристичного підприємництва в кожному кластері для збалансованого розвитку всієї туристично–рекреаційної системи.

Розглядаючи можливості регіональної будови туристичної системи, для прикладу можна запропонувати кластерну логічно–структурну модель організації туристичного господарства міста Києва – столиці України, що перспективно для регіону, в якому працюють понад 2500 туристичних операторів та агентів; понад 100 закладів гостинності, понад 30 музеїв та виставкових площадок, а саме місто є найатрактивнішим щодо проведення екскурсій. Інноваційний туристичний кластер сформований на основі органів державного самоврядування (напр., Київська міська державна адміністрація – КМДА) та науково–освітньої установи (Київського національного торговельно–економічного університету – КНТЕУ), надає можливість розвитку спеціалізованого туристичного підприємництва та збалансованого розвитку всієї туристично–рекреаційної системи, а суб'єкти підприємництва можуть доповнювати продукцію один одного в комплексному високоякісному обслуговування гостей міста.

Спільна рекламно–інформаційна діяльність, маркетингова діяльність з метою підтримання туристичного бренду міста Києва, діяльність кластера як саморегулювальної організації з метою запобігання банкрутству, неякісному обслуговуванню та управління фінансовими ризиками якнайкраще стимулюватиме позиціонування міської дестинації як привабливого регіону відпочинку й розваг, проведення масових івентивних заходів ділового, спортивного, рекреаційного характеру, сприятиме ідентифікації клієнтських потреб, переваг, а, відтак, і якості туристичного обслуговування.

3.2. Розроблення стратегії розвитку дитячого туризму на міжнародному ринку послуг

За оцінкою Всесвітньої туристичної організації ООН (ЮНВТО), внесок туризму до світового валового внутрішнього продукту з урахуванням непрямого ефекту становить 10 відсотків. Загальна кількість робочих місць, що прямо або опосередковано стосуються сфери туризму, становить 11 відсотків. У 2015 році частка міжнародних туристичних прибуттів збільшилася на 4,4 відсотка і становила 1184 млн. туристів. Сфера туризму та курортів стає однією з основних галузей, що впливає на загальний стан і тенденції світової економіки. Оскільки зазначена сфера пов'язана з діяльністю більш як 50 галузей, її розвиток сприяє підвищенню рівня зайнятості, диверсифікації національної економіки, збереженню і розвитку культурного потенціалу, збереженню екологічно безпечного навколишнього природного середовища, а також підвищує рівень інноваційності національної економіки, сприяє гармонізації відносин між різними країнами і народами. Крім того, туризм є одним із засобів реалізації зовнішньої політики держави. Україна розташована у центрі Європи та має всі умови для належного розвитку економіки за рахунок туризму, проте суттєво відстає від провідних держав світу за рівнем розвитку туристичної інфраструктури та якості туристичних послуг.

Фінансово–економічна криза, що загострилася останніми роками, події, пов'язані з анексією Автономної Республіки Крим та проведенням антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей, призвели до зменшення в'їзного туристичного потоку, негативно вплинули на структуру туризму та реалізацію туристичних можливостей країни на внутрішньому і зовнішньому туристичному ринку. Фактично вдвічі зменшилася кількість іноземних туристів. Україна втрачає популярність як туристичний напрям, оскільки у потенційних туристів складається враження повномасштабної війни і країна сприймається як «гаряча точка».

Загострення кризових явищ у сфері туризму та курортів свідчить про

необхідність удосконалення державної політики у зазначеній сфері, пріоритетів і принципів її реалізації, повноважень і компетенції суб'єктів туристичної діяльності, впровадження ефективних організаційно–правових, економічних, інформаційних механізмів розвитку сфери туризму та курортів як високорентабельної галузі національної економіки.

Незважаючи на ресурсну забезпеченість та безмежні потенційні туристичні можливості, Україна на даний час не має можливості конкурувати з розвинутими туристичними державами. Для раціонального і ефективного використання туристичних, природних, лікувальних та рекреаційних ресурсів України необхідно сформувати туристично–рекреаційний простір шляхом створення та забезпечення функціонування зон розвитку туризму та курортів і розробити, впровадити та запропонувати споживачеві конкурентоспроможний національний туристичний продукт. Єдиний шлях розв'язання системних проблем у сфері туризму та курортів – це стратегічно орієнтована державна політика, основним завданням якої є визначення туризму одним з основних пріоритетів держави, впровадження економіко–правових механізмів успішного ведення туристичного бізнесу, інвестиційних механізмів розвитку туристичної інфраструктури, інформаційно–маркетингових заходів з формування туристичного іміджу України.

Метою реалізації Стратегії є формування сприятливих умов для активізації розвитку сфери туризму та курортів згідно з міжнародними стандартами якості та з урахуванням європейських цінностей, перетворення її на високорентабельну, інтегровану у світовий ринок конкурентоспроможну сферу, що забезпечує прискорення соціально–економічного розвитку регіонів і держави в цілому, сприяє підвищенню якості життя населення, гармонійному розвитку і консолідації суспільства, популяризації України у світі.

Основними стратегічними цілями розвитку сфери туризму та курортів з урахуванням сучасного стану і тенденцій розвитку України на період до 2026 року є:

- створення конкурентоспроможного національного туристичного

продукту на засадах системної маркетингової діяльності, спрямованої на чітке позиціонування різних видів туристичних продуктів, адаптованих до вимог і очікувань споживачів;

– системне підвищення якості інфраструктури курортів та рекреаційних територій шляхом виконання комплексної програми поетапного вдосконалення матеріально-технічної бази з використанням можливостей кластерних моделей, державно-приватного партнерства та соціального замовлення;

– забезпечення ефективного і комплексного (економічного, соціального, екологічного та інноваційного) використання наявного туристичного та курортно-рекреаційного потенціалу шляхом розв'язання проблеми рекреаційного природокористування і охорони навколишнього природного середовища та удосконалення територіальної структури сфери туризму та курортів з метою розвитку туристичних територій, брендингу територій.

За роки незалежності Україна втратила величезний рекреаційний потенціал, що накопичився за радянських часів: починаючи з 1995 року кількість стаціонарних закладів зменшилася на 23%. Статистика показує, що з кожним роком таких закладів оздоровлення стає дедалі менше, при цьому, левову частку функціонуючих закладів (а це майже 91%) становлять пришкільні табори денного перебування, де в кращому разі влаштовують екскурсії та походи до лісу, а в гіршому – прогулянки в шкільному садку. В Україні закриття оздоровчих таборів за всі ці роки здійснювалося в основному за визначеними рейдерськими схемами, коли приватними структурами або особами здійснювалося захоплення дитячих баз відпочинку, таборів, що перебували в державній власності або на балансі зупинених заводів, фабрик, тобто великих підприємств.

Таких схем – кілька. Одна з них – незаконне відчуження територій дитячих таборів через неналежне оформлення земельних ділянок, розташованих в рекреаційних зонах. Друга – коли табір умисно не ремонтується і не приймає дітей, після чого його просто закривають і перепрофілюють з метою відчуження майнових комплексів та вилучення земель. Не останню роль в цьому відіграють і місцеві чиновники [5].

Єдиним нововведенням в галузі можна вважати ініціативу нинішнього уряду щодо створення спеціального Державного реєстру, завдяки якому планується визначити чітку кількість дитячих оздоровчих закладів, де можна отримати комплекс лікувальних процедур, а також баз відпочинку. Очевидним постає висновок про неефективне об'єднання зусиль органів державної влади всіх рівнів задля подолання негативних тенденцій у сфері оздоровлення та відпочинку дітей, недосконалість організації оздоровчого процесу та забезпечення умов для реалізації прав дітей на повноцінне та якісне оздоровлення та відпочинок. Тому актуальним сьогодні є вирішення цих питань на рівні регіонів.

На сучасному етапі в Україні активізувалася робота з формування регіональних стратегій. На даний час створені певні інституційні, правові, соціально-економічні, інфраструктурні передумови запровадження стратегічного управління розвитком дитячих санаторно-курортних та оздоровчих закладів в Україні. Прийняття Державної стратегії регіонального розвитку до 2015 року та відповідних стратегій розвитку регіонів (Програма розвитку туризму і курортів в Закарпатській області на 2011–2015 роки, зокрема), дотримання умов Конституції України (254к/96–ВР), Сімейного кодексу України (2947–14), законів України «Про охорону дитинства» (2402–14), "Про позашкільну освіту" (1841–14), цього та інших законів, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, інших нормативно-правових актів актуалізує проблему визначення оптимальних механізмів реалізації цілей та визначених туристичних пріоритетів розвитку дитячого туризму.

Під час ознайомлення із термінологічним апаратом з даної проблематики з'ясувалася майже повна відсутність визначення таких категорій як "розвиток дитячих санаторно-курортних та оздоровчих закладів", "стратегії розвитку дитячого туризму", "стратегічний план розвитку дитячого туризму в регіоні", "концепція розвитку дитячих санаторно-курортних та оздоровчих закладів". У визначенні понять, поданих у нормативних актах, що регламентують діяльність вищезгаданих закладів, зустрічаються неузгодженості і недосконалість формулювання та трактування.

Акумулюючи трактування провідними вченими розвитку дитячих санаторно–курортних та оздоровчих закладів, можна відзначити присутність у них в якості підґрунтя саме необхідності розробки і забезпечення реалізації регіональної стратегії.

В роботі краєзнавчих відділів центрів дитячо–юнацького туризму (станцій юних туристів) також домінуючими є два напрямки: географічне краєзнавство (екологія, геологія, гідрологія, топографія, топоніміка тощо) та історичне краєзнавство (археологія, етнографія, народознавство, літературознавство, фольклористика, музеєзнавство тощо). Відділи організують і проводять масові краєзнавчі заходи – експедиції, екологічні акції, зльоти, конкурси тощо. Крім того на базі центрів дитячо–юнацького туризму (станцій юних туристів) на місцях працюють територіальні відділення Малої Академії Наук (МАН), які організують науково–дослідну роботу учнівської молоді з географічного та історичного краєзнавства й геології. Ця робота проводиться з усіма учнями регіону, які цікавляться географією, геологією та історією рідного краю. Важливим структурним підрозділом центрів дитячо–юнацького туризму (станцій юних туристів) є методичний відділ (кабінет), який організовує й проводить інструктивно–методичну роботу з питань дитячо–юнацького туризму і краєзнавства, займається просвітницькою діяльністю, здійснює підготовку туристсько–краєзнавчих кадрів. В багатьох центрах дитячо–юнацького туризму (станціях юних туристів) працюють екскурсійні відділи (бюро), які займаються організацією екскурсій для дітей та юнацтва, організують роботу туристських та орендованих баз, туристських та профільних таборів. Ці відділи (бюро) можуть працювати на засадах самоокупності.

Розвиток дитячого туризму – це реальне джерело зростання добробуту місцевої громади та пріоритетний напрямок розвитку економіки. Оскільки стратегічною метою державної політики у сфері діяльності дитячих курортних закладів є створення умов для поліпшення стану здоров'я, Концепція розвитку дитячих санаторно–курортних та оздоровчих закладів є одним із важливих та ефективних заходів щодо організації відпочинку, профілактики, запобігання та

зниження захворюваності, зміцнення здоров'я дітей регіону та країни в цілому.

Діяльність дитячих оздоровчих і санаторно–курортних закладів спрямовується на досягнення високих показників фізичного і психоемоційного стану, загартування і зміцнення імунітету під час оздоровчої зміни, створення комфортного середовища для відпочинку, відповідних умов для розвитку творчих здібностей та інтелекту, індивідуального розвитку та процесів соціалізації. Різні типи таких закладів акцентують увагу і "спеціалізуються" на певних видах діяльності, як–от: санаторного типу –на лікуванні і зміцненні здоров'я; праці і відпочинку – на виробленні трудових навиків у певному виді трудової діяльності; профільні – на розвитку здібностей, нахилів і уподобань тощо[6].

Узагальнюючи поділи дитячих оздоровчих і санаторно–курортних закладів за різними ознаками, пропонуємо їх класифікацію рис.1. Дитячі заклади рекреаційно–туристичного комплексу включають дві групи: дитячі санаторно–курортні заклади, дитячі оздоровчі заклади (їх типи: заміські, санаторні, профільні, з денним перебуванням, праці і відпочинку) і різні форми об'єднань – комплекси, центри (як правило, колишні піонерські табори). Згідно з класифікацією форм туризму, дитячий туризм нами розділено за наступними ознаками: за формами (внутрішній, міжнародний), залежно від головної мети подорожі (рекреаційний, пізнавальний), за характером організації (груповий, організований, стаціонарний), за способом фінансування (соціальний, комерційний), за інтенсивністю продажів путівок (постійний, сезонний).

Проаналізувавши ситуацію і сегменті дитячого туризму та оздоровлення неповнолітнього населення регіону, відокремлемо її головні проблеми та альтернативні шляхи виходу з цього становища. До них належать: зменшення кількості дитячих оздоровчих закладів в регіоні; навмисне закриття та перепрофільювання дитячих таборів відпочинку та рекреації; недостатня кількість санаторів виключно дитячого спрямування оздоровлення; закриття Української алергологічної лікарні – здравниці, куди щороку приїздило багато дітей для лікування та реабілітації таких захворювань як: бронхіальна астма, хронічний та астматичний бронхіт; звуження індивідуальних строків відпочинку з 24 діб до 7–

14; масове порушення норм екологічної, сейсмічної безпеки при реконструкції баз розміщення дітей та молоді; недосконалість організації оздоровчого процесу та забезпечення умов для реалізації прав дітей на повноцінне та якісне оздоровлення і відпочинок.

До дитячого туризму відноситься підприємницька туристична діяльність, що здійснюється на базі державних оздоровчих таборів для дітей та молоді, а також дитячих санаторіїв пов'язаних із бюджетним фінансуванням держави, що в даний час перебуває в критичному стані. На наш погляд, це мають бути не лише зафіксовані нотатки законодавців з приводу того, якою б вони хотіли бачити сегмент дитячого оздоровлення у майбутньому, а конкретні вчинки з їх боку. Саме тому пропонуємо Концепцію розвитку дитячих санаторно–курортних та оздоровчих закладів, що є одним із важливих та ефективних заходів щодо організації відпочинку, профілактики, запобігання та зниження захворюваності, зміцнення здоров'я дітей регіону та країни в цілому.

Висновки до розділу 3

Результати проведеного дослідження стратегії розвитку дитячого туризму на міжнародному ринку послуг дали змогу сформулювати такі висновки:

1. Встановлено, що стратегічне управління конкурентоспроможністю дитячого туризму необхідно будувати за регіональним відтворювальним підходом до управління соціально–економічним розвитком, що передбачає найповніше використання туристичних переваг території в поєднанні зі забезпеченням збалансованого її розвитку. Таке управління має ґрунтуватися на оцінюванні складності та системності складових конкурентоспроможності й передбачати адекватні до специфіки туристичного розвитку території механізми управління. Умовою впровадження стратегічного управління є децентралізація управлінських функцій та ресурсів з орієнтацією на сукупність відтворювальних циклів у туризмі, просторово–локалізованих на певному рівні.

2. Особливого значення для конкурентоспроможності дитячого туризму

має формування доброзичливого ставлення місцевого населення до туристів. Мешканці повинні розуміти і усвідомлювати значимість розвитку туризму для дестинації на рівні особистісного сприйняття. Сформувати це розуміння можна тоді, коли громада території буде відчувати віддачу від туризму, зокрема, отримувати нові робочі місця, здійснювати успішну підприємницьку діяльність, пов'язану з туризмом, отримувати доходи від туризму.

3. До дитячого туризму відноситься підприємницька туристична діяльність, що здійснюється на базі державних оздоровчих таборів для дітей та молоді, а також дитячих санаторіїв пов'язаних із бюджетним фінансуванням держави, що в даний час перебуває в критичному стані.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

За результатами проведеного дослідження можна сформулювати такі висновки:

1. Індустрія туризму входить у число трьох провідних галузей світового господарства. Ринок туристичних послуг – це сфера задоволення потреб населення у послугах, пов'язаних з відпочинком, змістовним проведенням дозвілля чи оздоровленням. До найперспективніших складових сучасного етапу розвитку світового ринку послуг належать міжнародний туризм, який останнім часом виділився із загальної структури й оформився в самостійну прибуткову галузь надання туристичних послуг, які є основним інструментом та засобом задоволення туристичних потреб. Для багатьох країн світу туристична індустрія є найбільш прибутковою, такою, що динамічно розвивається, та основним джерелом отримання доходів до бюджету.

2. Масштабність і важливість дитячого туризму свідчать про приналежність туризму до стратегічних галузей економіки країни, що вимагає безпосереднього державного регулювання, з метою забезпечення пропорційності розвитку територіальних та галузевих господарських комплексів, обґрунтування політики зайнятості, забезпечення зростання бюджетних доходів і управління станом платіжного балансу.

3. Багаточисельні зв'язки дитячого туризму з іншими галузями економіки породжують зовнішні економічні, екологічні соціально–культурні ефекти, поширення яких часто знаходиться поза сферою контролю суб'єктів туристичної діяльності. Державне регулювання розвитку туризму має бути спрямоване на мінімізацію негативних і збільшення позитивних наслідків зовнішніх дій.

4. Найважливішими напрямами заходів, реалізація яких необхідна для успішного впровадження стратегічних планів стійкого розвитку дитячого туризму на регіональному рівні є: реконструкція готельного господарства та впровадження альтернативних форм розміщення туристів (приватних готелів–пансіонів, відновлення нерентабельних рекреаційних установ, оренда житла тощо);

розширення (модернізація) сфери туристичних послуг; стандартизація і сертифікація туристичного продукту і туристичних послуг; реорганізація системи обліку і контролю ринку, визначення найбільш перспективної і прибуткової категорії туристів і пріоритетних для розвитку видів туризму; організація рекламної кампанії з популяризації туризму та його об'єктів в регіоні за його межами (вітчизняний і міжнародний ринок), можливість проведення регіональних і участь в національних туристичних ярмарках та виставках; визначення сільськогосподарських і фермерських господарств (особливо конеферм, звіроферм та експериментальних господарств), на базі яких можливий розвиток сільського туризму; забезпечення підготовки кадрів для туристичної галузі в регіоні; розробка проектної і науково-дослідної документації з розвитку, реставрації, реконструкції, модернізації об'єктів і територій туризму, реабілітація раніше популярних, але втрачених та занедбаних туристичних маршрутів і розробка нових.

5. В результаті проведеної роботи можна зробити такий висновок, що незважаючи на значні позитивні тенденції, ринок дитячих туристичних послуг в Україні у своєму розвитку ще не набув рівня, достатнього для реалізації туристичного потенціалу країни, механізм його функціонування потребує вдосконалення, та, насамперед, усунення основних причин гальмування його розвитку. Туризм завжди «йде у ногу з часом».

6. Отже, з урахуванням регіональних особливостей гарантування безпеки туристів та забезпеченості регіонів України ресурсами для адаптивного туризму можемо констатувати, що найбільш придатним для організації подорожей для дітей із особливими потребами є Карпатський регіон. Водночас, в карпатських областях усе ще гострою є проблема розвитку інфраструктури, не лише туристичної, а й загальної. Доступність більшості туристичних об'єктів, що знаходяться за межами великих міст, для неповносправних туристів залишається надзвичайно низькою. У цьому контексті очевидно є необхідність використання зарубіжного досвіду організації адаптивного туризму, зокрема, напрацьованого у сусідній державах – Польщі, Словаччині, Угорщині, Румунії.

7. В ході дослідження визначено проблеми розвитку дитячого туризму, які необхідно ліквідувати у нашій державі. Недоліки розвитку розглядаються фрагментарно, у зв'язку з цим потребує систематичний підхід до розробки науково–методичних основ розвитку даного виду туризму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ананьев М. А. Экономика и география международного туризма / М. А. Ананьев. – Минск : Наука, 2010. – 299 с.
2. Антоненко І. Я. Проблеми та перспективи залучення інвестицій в туристичну сферу в рамках європейської інтеграції України / І. Я. Антоненко, А. Г. Охріменко // Інвестиції: практика та досвід. – 2010. – № 4. – С. 10–12.
3. Антюфеев Г. В. Объемная модель распределения инвестиций в туризме / Г. В. Антюфеев, Ш. У. Ниюметдинов, В. П. Румянцев [Электронный ресурс] // Наука–2002 : сб. науч. тр. : в 14 т. : Актуальные проблемы гуманитарных наук. Проблемы университетского образования. Экономика и управление. – С. 194–195. – Режим доступа: <http://scipeople.ru/publication/58210>.
4. Аньшин В. М. Инвестиционный анализ : учеб.–практ. пособие / В. М. Аньшин. – 3-е изд., испр. – Донецк : Дело, 2004. – 278 с.
5. Афанасенко І. Д. Туризм и реформирование экономики / І. Д. Афанасенко // Менеджмент туризма. – 2012. – Вып. 1. – С. 53–67.
6. Бабарицька В. К. Організація туризму : учб.–метод. посіб. / В. К. Бабарицька, О. О. Любщева, В. К. Федорченко. – Київ : ІТЕП, 1994. – 298 с.
7. Бакурова А. В. Модель міжфірмової мережі для розвитку агротуризму / А. В. Бакурова, Т. Б. Мартиненко // Держава і регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2006. – № 4. – С. 20–23.
8. Балабанов А. И. Совершенствование функционирования финансового механизма в туризме : дис. ... канд. экон. наук: 08.00.10 / Балабанов Андрей Игоревич ; Киев, 2000. – 175 с.
9. Балабанов И. Т. Экономика туризма: микроформа : учеб. пособие / И. Т. Балабанов, А. И. Балабанов. – Минск : МГБУ, 2003. – 173 с.
10. Балахонова О. В. Інвестиційний клімат туристичного регіону / О. В. Балахонова [Електронний ресурс] // Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції «Прикладні наукові новини – 2013» (27 лип.–5 серп.), Електрон. дані. – 2013. – С. 35–38. – Режим доступу:

<http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=70752>.

11. Баранова А. Ю. Теория развития экономических интересов объектов туризмологии : монография / А. Ю. Баранова. – К. : ЦУЛ, 2012. – 148 с.

12. Бартон Т. Л. Риск–менеджмент: практика ведущих компаний / Томас Л. Бартон, Уильям Г. Шенкир, Пол Л. Уокер ; пер. с англ.: Т. В. Клекоты. – Харьков : Вильямс, 2008. – 207 с.

13. Бартошук О. В. Фінансове забезпечення розвитку туристичної галузі України [Електронний ресурс] / О. В. Бартошук. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/7_NITSB_2012/Economics/3_103641.doc.htm.

14. Бартошук О. В. Еволюційні погляди на розвиток туристичної діяльності / О. В. Бартошук // Вісн. Хмельниц. нац. ун-ту. – 2011. – № 5, т. 2 : Економічні науки. – С. 286–291.

15. Баядян А. Ю. Государственно–частное партнерство / А. Ю. Баядян, М. Ю. Беликов, М. Л. Некрасова // Новый взгляд. – 2013. – № 2. – С. 8–17.

16. Бейдик О. О. Словник–довідник з географії туризму, рекреології та рекреаційної географії / О. О. Бейдик. – Київ : Палітра, 2010. – 86 с.

17. Белолипецкий В. Инвестиционная деятельность фирмы / В. Белолипецкий // Консультация директора. – 2010. – № 14. – С. 18–21.

18. Бережна І. Ю. Інвестиційна діяльність України в контексті інтеграційних та глобалізаційних процесів / І. Ю. Бережна // Економіка та держава. – 2011. – № 2. – С. 50–54.

19. Беренс В. Руководство по подготовке промышленных технико–экономических исследований : пер. с англ. / В. Беренс, П. М. Хавранек. – Минск : Интерэксперт, 2012. – 342 с.

20. Бернер И. В. Толковый экономический и финансовый словарь : Фр., рус., англ., нем., исп. терминология : в 2 т. / И. В. Бернер, Ж. Колли ; подбщ. ред. Л. В. Степанова ; ред. В. Б. Рыбаков. – К. : Знання, 2012. – 596 с.

21. Биржаков М. Б. Введение в туризм : учеб. / М. Б. Биржаков. – Минск: Издательский Дом «Герда», 2016. – 570 с.

22. Биржаков М. Б. Введение в туризм: путешествия, туризм и турист,

туристская деятельность, туристская индустрия, туристский продукт, туристские услуги, работы, товары, виды и разновидности туризма, законодательство о туризме / М. Б. Биржаков. – Харьков : Герда, 2008. – 576 с.

23. Бланк И. А. Инвестиционный менеджмент : учеб.курс / И. А. Бланк. – [М.] ; Киев : Ника–Центр : Эльга, 2002. – 448 с. : ил., табл.

24. Блех Ю. Інвестиційні розрахунки : Моделі та методи оцінки інвестиц. проектів : [пер. с нем.] / Ю. Блех, У. Гетце. – Полтава : Янтар. сказ, 1997. – 450 с.

25. Близнюк О. П. Класифікація джерел формування фінансових ресурсів підприємства / О. П. Близнюк, А. П. Горпинченко // Вісн. Міжнар. Слов'ян. ун-ту. Серія: Економічні науки. – 2012. – Т. 15, № 2. – С. 52–58.

26. -Босовська М. В. Інтеграційні процеси в туризмі: теорія та практика розвитку / М. В. Босовська // Вісн. ДІТБ. – 2013. – № 17. – С. 129–135.

27. Боумэн К. Основы стратегического менеджмента : пер. с англ / К. Боумэн ; под ред.: Л. Г. Зайцева, М. И. Соколовой. – М. : Банки и биржи : ЮНИТИ, 1997. – 175 с.

28. Братюк В. П. Державна політика розвитку конкурентоспроможності туризму наоснові оптимізації інвестиційного забезпечення [Електронний ресурс] / В. П. Братюк // Ефективна економіка. – Електрон. дані. – 2013. – № 4. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_4_49. – Назва з екрана.

29. Бригхем Ю. Ф. Финансовый менеджмент : экспресс–курс / Ю. Бригхэм, Дж. Хьюстон ; [пер. с англ. Н. Левинская]. – 7–е изд. – Черкаси. [и др.] : Черкаси, 2016. – 541 с. : ил., табл.

30. Бушуев В. В. О дефініції «індустрія туризму» / В. В. Бушуев // Культура народів Причорномор'я. – 2001. – № 25. – С. 179–182.

31. Бюджетний менеджмент : [підручник] / В. Федосов, В. Опарін, Л. Сафонова [та ін.] ; за заг. ред. В. Федосова ; Київ. нац. екон. ун-т. – Київ : КНЕУ, 2004. – 864 с.

32. Вавилова Є. В. Основы международного туризма : учеб. посібник для студентів / Е. В. Вавилова. – М. : Гардарики, 2005. – 159 с. : табл. – (HomoFaber).

33. Валуйський О. О. Взаємозв'язок глобалізації та міжнародного туризму /

О. О. Валуйський // Туризмологія: концептуальні засади теорії туризму : монографія / кер. проекту: В. С. Пазенко, В. К. Федорченко. – Київ, 2013. – С. 311–313.

34. Василик О. Д. Теорія фінансів : підручник для студ. екон. спец. вищих закл. освіти / О. Д. Василик. – Київ : НІОС, 2000. – 416 с.

35. Венгер В. В. Фінанси : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / В. В. Венгер. – Київ : Центр учб. л–ри., 2009. – 427 с.

36. Верланов Ю. Фінансово–економічний механізм та інструменти політики розвитку туризму в Україні / Ю. Верланов // Наук.пр. Чорномор. держ. ун–ту ім. П. Могили комплексу «Києво–Могилян. акад.». – Миколаїв, 2005. – Т. 38, вип. 25. – С. 76–85.

37. Верховна Ради України [Електронний ресурс] : офіц. веб–портал. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua/>. – Назва з екрана.

38. Висновки Державної казначейської служби України про виконання Державного бюджету України за 2010–2015 рр. (Видатки за функціональною класифікацією видатків та кредитування бюджету) [Електронний ресурс] // Державна казначейська служба України : веб–портал. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>. – Назва з екрана.

39. Вільні економічні зони [Електронний ресурс] // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України : офіц. веб–сайт. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>. – Назва з екрана.

40. Воронков В. Туризм – вулиця з двостороннім рухом // Голос України. – 2006. – №215–216. – 16 листоп. – с. 3.

41. Ворошилова Г. О. Механізм удосконалення розвитку міжнародного ринку туристичних послуг в посткризовий період : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.02 / Ворошилова Ганна Олександрівна ; НАН України, Ін–т світ. економіки і міжнар. відносин. – Київ, 2013. – 20, [1] с. : рис.

42. Всесвітня Асоціація Планетаріїв // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.aplf-planetariums.info>

43. Всесвітня туристична організація: [ЮНВТО – міжнародна організація спеціальної компетенції у відповідності до ст. 1 свого Статуту відноситься до категорії організацій міжурядового характеру] [Електронний ресурс] // Вікіпедія : вільна енциклопедія. – Електрон. дані та прогр. – 2016. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Всесвітня_туристична_організація. – Назва з екрана.

44. Вуйцик О. І. Рекреаційно–туристичний комплекс: питання термінології / О. І. Вуйцик // Вісник соціально–економічних досліджень : зб. наук. пр. / Одес.нац. екон. ун–т. – 2012. – Вип. 3, ч. 2. – С. 39–44.

45. Гавран В. Я. Управління інвестиційною діяльністю в рекреаційно–туристичній сфері : дис. ... канд. екон. наук : 08.02.03 / Гавран Володимир Ярославович ; Нац. ун–т «Львів. політехніка». – Львів, 2002. – 203 арк.

46. Гаврилюк С. П. Науково–практичні підходи активізації інвестиційної діяльності туристичних підприємств в Україні / С. П. Гаврилюк // Матеріали Міжнародної науково–практичної конференції «Теорія та практика управління економічним розвитком» 22–24 листоп. 2012 р., м. Київ : в 3 т. – 2012. – Т. 2. – С. 25–27.

47. Гайдук А. Б. Економічне регулювання розвитку сфери туристичних послуг : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.02.03 / Гайдук Анна Богданівна ; Держ. ун–т «Львів. політехніка». – Львів, 1999. – 20 с.

48. Гайдук А. Б. Фактори формування та розвитку туристичної системи в ринкових умовах. [Електронний ресурс] / А. Б. Гайдук. – Електрон. дані. – Режим доступу: ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/9710/1/30.pdf. – Назва з екрана.

49. Галасюк С. С. Прецеденти нормативно–правового забезпечення діяльності малих готелів в Україні / С. С. Галасюк, О. В. Гусева // Вісн. Донец. нац. ун–ту економіки і торгівлі ім. М. Туган–Барановського. Економічні науки. – 2011. – Вип. 4. – С. 207–214.

50. Геншафт Л. Г. Готельний оператор як управлінська інновація в сучасній індустрії гостинності України / Л. Г. Геншафт // Соціально–економічні проблеми сучасного періоду України : зб. наук. пр. / НАН України, ДУ «Ін–т регіон. дослідж. ім. М. І. Долішнього». – 2005. – Вип. 1. – С. 357–365.

51. Географія туризму [Текст] : навч. посібник / С. П. Кузик. – Київ : Знання, 2016. – 271 с.

52. Гераймович В. Л. Сутність і співвідношення інвестиційної діяльності та інвестиційного процесу / В. Л. Гераймович // Облік і фінанси. – 2015. – № 2. – С. 83–87.

53. Герасименко В. Г. Основи туристичного бізнесу : навч. посіб. / В. Г. Герасименко. – Одеса : Чорномор'я, 1997. – 160 с.

54. Герасименко В. Г. Туризм як динамічна соціально–економічна система / В. Г. Герасименко // Туризм в умовах глобалізації: особливості та перспективи розвитку : монографія / за ред.: М. О. Кизим, В. Є. Єрмаченко. – Харків, 2012. – С. 49–70.

55. Грабовський Ю. А. Спортивний туризм: Навчальний посібник [Текст] / Грабовський Ю. А., Скалій О. В., Скалій Т. В. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2016. – 304 с.

56. Дельфінарії України // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.4kids.com.ua/info/entertainment/delphinarium/>

57. Закон України «Про туризм» : від 15.09.1995 р. № 325/95–ВР

58. Зінченко В.А. Молодіжний туризм в Українській РСР у 70 80–х р.р. ХХ ст. – К. : Інститут історії України НАН України, 2004. – 240 с.

59. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні: навч. посіб. / В.Ф. Кифяк. – Чернівці: Зелена Буковина, 2003. – 400 с.

60. Кіптенко В. К. Менеджмент туризму [Текст] : підручник / В.К. Кіптенко. – Київ : Знання, 2017. – 502 с.

61. Коленда Н. Фінансовий механізм забезпечення реалізації стратегічного потенціалу рекреаційної системи регіону / Н. Коленда // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону : наук.зб. / Прикарпат. нац. ун–т ім. В. Стефаника, Прикарпат. наук.–аналіт. центр. – 2008. – Вип. 4, т. 2. – С. 274–282.

62. Колесник О. О. Формування класифікаційних ознак туризму в системі економічних аспектів розвитку суспільства [Текст] / О. О. Колесник // Вісник Житомир. держ. технол. ун–ту. Економічні науки. – 2015. – № 1 (47). – С. 171–175

63. Колотуха О. В. Дитячий туризм в Україні як територіальна соціально–економічна система: проблеми та перспективи розвитку [Текст] : Дис... канд. геогр. наук: 11.00.02 / Колотуха Олександр Васильович ; НАН України, Інститут географії. – К., 2014. – 257 арк.

64. Колотуха О.В. Ресурсний потенціал дитячо–юнацького туризму в Україні: дис. канд. геогр. наук – К.: Інститут географії НАН України., 2005. – 116 с.

65. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). – К: Альтпрес, 2002. – 436 с.

66. Малиновська О., Іванова Ю. Географія дитячого туризму // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2018. № 44. – С.3–5.

67. Малиновська О., Іванова Ю. Географія дитячого туризму // Краєзнавство, географія, туризм, № 44 (577), листопад 2008 р. – с.3–5

68. Менеджмент туризму [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. Д. Король, М. П. Крачило; Чернівецький національний ун–т ім. Юрія Федьковича. – Чернівці: Рута, 2018. – 240 с.

69. Міністерство Культури України // [Електронний ресурс]. Режим доступу <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/category/>

70. Незвичайні музеї України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niceplaces.com>

71. Папирян Г. А. Міжнародні економічні відносини. Економіка туризму. 2000 р.

72. Про внесення змін до Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» [Текст] : Закон України від 23.03.2000 р. № 1613–III // Урядовий кур'єр. – 2015. – № 77.

73. Про внесення змін до ст.1 Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» [Текст] : Закон України від 23.03.2004 р. № 1659–IV // Офіційний вісник України. – 2014. – № 15. – Ст. ст. 1028, 1029.

74. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні [Текст]: Закон України від 05.02.1993 р. // Відомості Верховної Ради України. –

2015. № 16 – Ст. 167.

75. Світова туристична організація UNWTO [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unwto.org>

76. Смаль І.В. Туристична індустрія України: сучасний стан і перспективи розвитку / І.В. Смаль // Туристично–краєзнавчі дослідження: зб. наук. пр. – К.: Кармаліта, 2004. – Вип. 5. – с. 114–134.

77. Статистичний збірник «Регіони України» //За ред. О.Г. Осауленка. – Том 1. К.: Державна служба статистики України, 2016. – 310 с.

78. Сучасний стан і тенденції розвитку туристичної сфери в Україні. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.newbiznet.com.ua/index.php/ru/articles/80-market/335-2013-07-31-07-08-09>

79. Сучасні різновиди туризму [Текст] : навч. посіб. / М. П. Кляп, Ф. Ф. Шандор. – К.: Знання, 2016. – 334 с.

80. Тенденції розвитку циркового мистецтва в Україні. Проблеми та перспективи // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://culturalstudies.in.ua>

81. Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: Монографія. – К.: КНТЕУ, 2006. – 537 с.

82. Туристичні потоки. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

83. Concepts, Definitions and Classifications for Tourism Statistics, 1995 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pub.world-tourism.org/WebRoot/Store/Shops/Infoshop/Products/1033/1033-1.pdf>

84. Організація виїзду груп дітей за кордон на відпочинок та оздоровлення. Міністерство соціальної політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.msp.gov.ua/news/11287.html>.